

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/70

TÜRK DÜNYASI

DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

Sayı: 1 • Bahar-1996

Sahibi: Türk Dil Kurumu Adına Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

YAZI KURULU

Başkan

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Üyeler

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN

Doç. Dr. Leylâ KARAHAN

Doç. Dr. Timur KOCAOĞLU

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

Prof. Dr. Emine GÜR SOY-NASKALİ

Doç. Dr. Sema BARUTÇU-ÖZÖNDER

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Doç. Dr. Osman Fikri SERTKAYA

Adres: Türk Dil Kurumu
Atatürk Bulvarı, 217
06680 Kavaklıdere
ANKARA

Telefon: 428 61 00

Belgegeçer (Faks): 428 52 88

Dizgi • Baskı:
Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 74 İskitler 06060 ANKARA
Tel: 341 40 75 (4 Hat) • (Faks): 341 98 98

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/70

İÇİNDEKİLER

DOÇ.DR. TIMUR KOCAOĞLU Çağdaş Özbek Şiiri	3
PROF. DR. EMİNE GÜR SOY-NASKALİ Sovyet Türk Edebiyatı.....	54
ZEKİ HAFIZOĞULLARI Kırgız Destanı (Şiir).....	65
PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN M. Emin Resulzâde'nin Özel Defterindeki Türk Şairlerinden Seçtiği Şiirler.....	67
BAHTİYAR VAHABZADE Öz Dünyam Mânim (Şiir).....	76
DR. YUSUF OLGUN Doğumunun 90. Yılında Azerbaycan'ın Ünlü Halk Şairi Osman Sarıvelli.....	78
EROL ÖZTÜRK Kumuk Şair Şeyit Hanım Alişeva ve <i>Yolda Yır</i>	85
MUSTAFA ÖNER Abay Kunanbayulı ve Tabiat Şiirlerinden Seçmeler.....	90
İBRAHİM DİLEK Altay Türklerinin Ata Sözlery.....	107
YRD. DOÇ.DR. METİN ERGUN Hakas Haycıları.....	121
PROF.DR. MUZAFFER TUFAN Makedonya Türk Edebiyatına Damgasını Vuran Şair	130
FAHRİ KAYA Boşnak Edebiyatı	134
ADİL YAKUBOĞLU Buzkaymak (Dondurma)(Anı).....	157
BORİS ÇİNDİKOV (Akt. Metin Yılmaz) Çitin Üstündeki Böğürtlenler (<i>Dram</i>)	173
PROF. DR. ÇOBAN HİDİR HAYDAR Irak- Türkmen Ağzlarında Birleşik Kelimeler	219

TEYYİBE ELESKERGIZI	
CEMİLE SADİGGIZI (Akt. Cengiz Alyılmaz)	
Hüsâm'ın Geciken Armağanı	225
LEVENT DOĞAN	
Türkmen Türkçesinde Uzun Ünlüler ile İlgili Hususlar	232
YUSUF GEDİKLİ	
Azerbaycan, Uygur ve Türkmen Türkçelerinde	
Yeni Kelime Yapımı	239
ÇENG-ZONG-CEN (Akt. Erkin Emet)	
Ana Çizgileriyle Sarı Uygurca I.....	245

DEĞERLENDİRMELER

PROF. DR. NEYZAT GÖZAYDIN	
<i>Die Türkei in Europa-Beitraege des Südosteuropaarbeits-kreises der Deutschen Forschungsgeme inschaf zum IV. Internationale Südosteuropa-Kongress des Association Internationale d'Etudes du Sud-Ust, Européen, Herausgegeben von klaus-Detlev GROTHUSEN, Vandenhoeck-Ruprecht in Göttingen, 1979</i>	257
HENRYK JANKOWSKI	
Yeni Yayınlanan Karay Dua Kitapları.....	262

HABERLER

DOÇ.DR. YURIY VASİLYEV	
YRD.DOÇ. DR. FATİH KIRIŞÇIOĞLU	
Saha Edebiyatının Öncülerinden Nikolay Neustroyev	
Doğumunun 100. Yılında Anıldı.....	272

ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞİİRİ

DOÇ. DR. TİMUR KOCAOĞLU

Bu günkü çağdaş Özbek şiiri kendisinden önceki Orta Asya Türk şiiri gibi çok köklü ve zengin bir mirasa sahiptir. 1920'lerden itibaren en olgun ve güzel örneklerini vermeye başlayan çağdaş Özbek şiirinin ilk büyük ustası olan Çolpan'dan günümüze kadar gelen 75 yıllık şiir örneklerine toplu olarak baktığımız zaman, biçimde şu ortak özellik hemen kendini belli eder: Özbek şairleri "serbest nazım" denilen Batılı şiir türüne fazla kapılmamışlar, genellikle dörtlük ve hece veznine bağlı kalmışlardır. Dörtlük ve hece vezni yanında aruz vezniyle gazel, kaside, muhammes türlerini de denemeyi günümüze kadar sürdürüyorlar. Batılı nazım şekillerinden ise, yalnız "sonet"ler Özbek şairlerinin en sevdiği ve çokça denediği türdür. Demek, bir yandan ilk yazılı örneklerini *Divânü Lugatî't-Türk'te* bulduğumuz Orta Asya'daki geleneksel Türk halk şiiri ve öbür yandan Arap-Fars şiirine dayanan Çağatay Türk şiirinin nazım şekilleri çağdaş Özbek şiirini beslemeye devam ediyor. Özbek Türkleri çok uzun zaman Çar Rusyası (1864-1917) ve Sovyet Rusyası (1917-1992) sömürgeciliğinde yaşamalarına rağmen, şiir alanında kendi millî köklerine sınıksız bağlı kalmaya ayrıca çaba göstermişlerdir.

Özellikle, Sovyet idaresinin hayatın her alanındaki baskı ve işkencesi arttığı zamanlarda Özbek şairleri kendi halkının hem dayanma gücü hem de millî benliğini sağlam ve canlı tutabilmek için biçim ve özde geleneksel değerleri yansıtan şiirler yazdılar. Sovyet sansürü dolayısıyla, divan şiiri mazmunlarını andıran semboller son 75 yıllık Özbek şiirinde çokça görülür. Çolpan'dan başlayarak *kuş, bülbül, kelebek, bahar, yaz, gül, bağ-bahçe, güneş, yıldızlar* gibi kelimeler "özgürlük, bağımsızlık ve mutluluğun" sembolleri, *son bahar, dökülen yapraklar, kış, kar, fırtına* gibi kelimeler ise, "tutsaklık, bağımlılık ve mutsuzluğun" sembolleri olurlar. *Karga, kar, kara bulut, Garp (Battı)* gibi ke-

limeler de sömürgecileri, yani Rusları ve Sovyet idaresini ima ederler. Ancak, çağdaş Özbek şiirinin 75 yıllık macerasında Çolpan, Elbek, Aybek gibi Cedit (Yenilikçi) şairlerinin 1920 ve 1930'larda kullandıkları *kuş* ve *kelebek* gibi motiflerinin yerine, 1960'lardan sonraki şairlerin şiirlerinde *aslan* ve *kartal* gibi motifler görülmeye başlar. Orta Asyanın Sovyet rejimindeki tarihini incelediğimizde Özbek şiirindeki bu *motif değişikliğinin* çok tabii olduğu kolayca anlaşılır.

Çolpan, Elbek ve Aybek gibi şairlerin yüreklerinde isyan ve baş kaldırma duygusu ne kadar güçlü olsa da, Sovyet rejiminin ilk yıllardaki gaddarlığı, dök-tüğü kanlar, yıkıp yaktığı köy, kasabalar ve sürgünler 1920 ve 1930'lardaki şairleri büyük bir ümitsizliğe düşürüyordu. Bu yüzden onlar tutsaklıktaki Özbek ve başka Türklerin özgürlük ve bağımsızlık arzusunu *kafesteki kuş* ve *kelebek* motifleriyle sembolize ederken, 1920'ler ve 1930'lardaki terör dehşetini yaşamamış olan ve 1938'lerden sonra dünyaya gelen Özbek şairleri, özellikle Stalin'in 1953'te ölümünden sonraki politik yumuşama döneminin verdiği cesaretle, özgürlük ve bağımsızlık arzularını *kafesteki aslan* veya dağ doruklarındaki *kartal* motifleriyle canlandırmışlardır. Kafesteki kuş motifine nazaran kafesteki aslan motifi elbette, daha cesaret verici ve güç-kuvveti ifade eden bir semboldür. Kelebeğe nazaran da dağ doruklarındaki kartal motifi şiir okuyucularına daha da güç ve cesaret verir.

Çolpan 1938'de öldürülmüş ve şiirleri uzun bir süre (1938-1980) yasaklanmış olmasına rağmen, 1920 ile 1996 arasındaki çağdaş Özbek şiirinin gelişiminde en kalıcı etkiyi yapmış bir şairdir. Bu da, bütün Sovyet sansürüne rağmen Özbek aydınları ve yazarlarının Çolpan'ın şiirlerini ezberden genç kuşaklara aktardıklarını gösteriyor. Çolpan'ın genç şairler üzerindeki etki ve gücü 1985'ten sonra, yani onun şiirleri gazete, dergi ve kitaplarda yayımlanmaya başladıktan sonra daha da artmaya başladı.¹ Bunda, kuşkusuz Çolpan'ın şairlik gücünün önemli rolü vardır. 1920 ile 1995 arasındaki 75 yıllık çağdaş Özbek şiirinin *derinlik*, *genişlik*, *yükseklik* bakımından en büyük şairi Çolpan'dır. Onun yazdığı "Könül" (Gönül) ve "Küz" (Güz) gibi şiirler çağdaş

¹ Çolpan'ın şiirlerinden seçmeler, toplu şiirler ve başka eserleri de Özbekistan'da ancak 1988'den sonra kitap olarak çıkmaya başladı: *Baharı Sağındım* (1988), *Yana Aldım Sazımı* (1991), *Eserler* (ilk iki cildi: 1994). Ancak Çolpan'ın çeşitli şiirleri dünyanın türlü ülkelerinde yaşayan Özbek Türkleri tarafından 1926'dan günümüze kadar çıkarılan dergi ve kitaplarda yayımlanmıştır. Çolpan'ın şiirlerinin çoğunu içine alan bir araştırma da Türkiye'de yayımlandı: Hüseyin Özbay, *Çolpan'ın Şiirleri* (Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1994).

Özbek şiirinin en yüksek dorukları sayılır. Bu şiirlerde anlam ile lirisizm (içtenlik) ustaca kaynaşmış, yerel gerçeklik (Türkistan'ın tutsaklığı) ile evrensellik (insan özgürlüğü ve kişisel haklar) bütünleşmiş ve en önemlisi dil ile hayal gücü duru, yalın, ancak büyüklüğü güzellikteki bir mükemmelliğe erişmiştir. Çolpan'ın özellikle "Könül" (Gönül) adlı şiiri dünyadaki bütün çağdaş Türk şiirinin belki en güzel 50 şiirinden biridir.

75 yıllık çağdaş Özbek şiiri çok acılı ve çok inişli-çıkışlı bir kadere sahip oldu. Bunun en büyük sebebi elbette, Sovyet rejimidir. Sovyet idaresi Türkistan'daki millî bağımsızlık hareketleri ve demokratik gelişmeleri 1917 ile 1924 arasında kanlı bir şekilde bastırarak orayı beş ayrı cumhuriyete böldükten sonra, komünist rejimi yerleştirebilmek için en önemli silâh olarak edebiyatı propaganda vasıtası yapmaya başladı. "Proleter edebiyatı" ve "sosyalist realizm" terim ve kavramlarını ileri sürerek yazar ve şairleri komünizm ve Sovyet rejimini övücü şiir, hikâye, roman ve piyes yazmaya zorladılar. Buna uymayan ve lirik şiir yazarları ise "burjuva", "pesimist", "Sovyet karşıtı" ve hatta "halk düşmanı" diye karalamaya başladılar. Propaganda şiirleri yazarlar ön plâna çıkarıldı ve büyük şair diye övüldü, onlara çeşitli madalya ve ödüller verildi. Lirik ve millî şiir yazarları ise yavaş yavaş edebiyat dergileri ve edebî sahneden uzaklaştırıldı. 1936 ile 1938 yılları arasında tutuklamalar, Sibiryaya sürgüne yollamalar ve sonunda idam ve kurşuna dizilmeler sayısı, bu gün korkunç diyebileceğimiz boyutlara ulaştı. İşte, büyük şair Çolpan gibi başka çok sayıda Özbek şair ve yazarı ve yüzlerce aydın ve politika lideri 1936, 1937, 1938 yıllarında öldürüldüler. Hatta, Çolpan ve Fıtrat gibi şairler önce kurşuna dizildi ve ölüm kararı ise bir gün sonra çıktı.

Sovyet baskısı ve terörü dolayısıyla birçok şair ve yazar da propaganda şiirleri yazmaya mecbur oldu, hatta bazıları bunu memnuniyetle yapmaya başladılar. Çünkü, bunun ucunda yaşamak vardı, bir parça ekme bulmak vardı ve en önemlisi ailesini sağ selâmet korumak vardı.

Bu yüzden, Çolpan ile başlayan lirik şiir ve Sovyet rejimiyle zorla sokulan propaganda şiiri 75 yıllık çağdaş Özbek şiirinde yan yana, ancak hep birbiriyale çarpışarak devam etmiştir. Bundan dolayı çağdaş Özbek şiirini çeşitli dönemlere ayırmak ve sınırlarını kesin olarak belirlemek güçtür. Yine de, şiirin öz ve içeriği bakımından şu dönemleri belirtmekte yarar var:

1- Geçiş Dönemi (1860-1910): Çağatay şiirinden modern şiire geçiş.

2- Cedit (Yenilikçi) Dönemi (1910-1930): Lirik (içten) ve özgün şiir ağırlıklı.

3- Sovyet Dönemi (1930-1991): Propaganda ve lirik şiir yanyana.

4- Bağımsızlık Dönemi (1992'den sonra): Lirik şiir ağırlıklı.

1- Geçiş döneminde Mukimî (1850-1903), Furkat (1859-1909), Zevkî (1853-1921), Avaz Otari (1884-1919), Dilşâd Atin (1800-1906), Anber Atin (1870-1906), Muhayyir (1842-1918) gibi şairler geleneksel divan edebiyatı nazım şekillerini sürdürürken, yer yer günün gerçeklerini de konu edinen şiirler yazdılar. Bazı şiirlerde eğitim öğretim ve bilimin önemi vurgulandı.

2- Cedit (Yenilikçi) döneminde Sadrettin Aynî (1878-1954), Hamza Hakimzade Niyazî (1889-1929) ve Abdurrauf Fitrat (1886-1937) 1910'lardan itibaren modern şiir örnekleri vermeye başladılar. Ancak, Sadrettin Aynî ve Hamza Hakimzade Niyazî daha çok didaktik ve hayal gücünden yoksun şiirler yazdılar. Abdurrauf Fitrat'ın 1918 yılında "Çağatay Gürüñgü" (Çağatay Oturumu) adlı ilk özel yazarlar birliğini kurmasından sonra, burada toplanan şairler modern şiirin ilk öncüleri oldular. Biçim olarak hece vezni ve dörtlülüklerden ibaret, içerik olarak millî ve lirik (içte) olan çağdaş Özbek şiirinin oluşumunda Rus edebiyatının etkisi ilk başlarda yoktu. Özbek şairleri ve aydınları İstanbul, Bahçesaray, Bakü ve Kazan'da basılan gazete, dergi ve şiir kitaplarına ulaşabiliyor ve oranın şairleri, özellikle Şinasi, Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi Türkiye Türk şairlerini ve başka Azerî, Kırım Tatar ve Tatar şairlerini tanıyorlardı.

İlk şiirlerini 1918'de yayımlamaya başlayan Abdülhamid Süleyman Çolpan (1897-1938) gazel biçiminden dörtlülük ve hece veznine geçtiyse de, birçok şiirinde aruz vezni de kullandı. Abdurrauf Fitrat ve Çolpan'dan başka 1920'lerden sonra şiirleri yayımlanan şu şairleri saymak mümkün. Elbek (1893-1939), Batu (1904-1940), Şakir Süleyman (1900-1942), Aybek (1905-1968), Aydın (1906-1953), Gayretî (1905-1940), Uyğun (1905-1990), Hamid Alimcan (1909-1944), Gafur Gulam (1903-1966), Mîrtemir (doğ. 1910), Zülfiye (doğ. 1915), Zafer Diyar (1912 -1946), Kamil Yaşin (doğ. 1909) ve başkaları. 1920'lerde ve 1930'larda bu genç şairlerin bir bölümü (Elbek, Aybek) ustaları Çolpan'ın içten ve millî şiir anlayışını sürdürürken, başka genç şairler (Gayretî, Gafur Gulam, Kamil Yaşin) Lenin, Stalin, komünizm ve Sovyet rejimini övücü, işçilerin çalışkanlığı ve kahramanlığını ve gelecekte kurulacak parlak günleri tasvir eden propaganda şiirleri yazdılar.

Sovyet rejimi ve propagandasının mahvettiği bu genç şairlerin bir çoğu 1950 ve 1960'larda ve hatta 1970'lerde göklere çıkarılarak "büyük Özbek şairleri" diye edebiyat tarihlerinde, ansiklopediler, edebiyat eleştirilerinde yazıldı. Bu gün ise, Özbek yazar, şair ve edebiyat araştırmacıları Sovyet dönemindeki kendi edebiyatlarını ve şair-yazarlarını yeniden süzgeçten geçirerek incelemeye başladılar.

3- Sovyet Dönemi (1930-1991): 44 yaşındaki Çolpan ve başka şairler 1936-38 arasında yok edildikten ve birçokları hapisane veya toplama kamplarına tıkdıldıktan sonra, propaganda şiiri bütünüyle hâkim oldu. 1938'den sonra buna Aybek ve Usman Nasır (1912-1942) gibi az sayıda şair direnebildi, o propaganda şiirleri yanında lirik şiirler de yazdı. Hamid Alimcan gibi başka bir genç şairin böyle propaganda şiirleri yazmak zorunda kalışı yüzünden, şairlik yeteneğini nasıl öldürdüğü içler acısıdır. Hamid Alimcan gerçekten çok yetenekli bir şairdi, ama onun şiirlerindeki propaganda ve didaktik konu ve üslûplar onun şiirlerinin seviyesini düşürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok genç Özbek yazar ve şairi Sovyet ordusunda çarpışırken, Almanlara esir düşer ve Almanya içinde kurulan Türkistan lejyonunda görev yaparken şiirlerini Berlin'de yayımlarlar. 1941 ve 1945 yılları arasında Berlin'de Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen Türk lehçelerinde çok güzel lirik şiirler yazıldı. Berlin'deki Özbek şairleri arasında Hoşnud çok yetenekliydi. Savaş sonrasında Sovyetlere iade edilen şair Hoşnud'un Rusya sınıırı içinde kurşuna dizildiği söyleniyor.

Stalin'in 1953'te ölümünden sonra başlayan biraz yumuşama ve rahatlama havası, 1950 sonlarında Özbekistan'a da geldi ve 1960'tan itibaren lirik şiir tekrar Özbek edebiyatında çiçek vermeye başladı. Özellikle 1935 ile 1945 yıllarında doğan Özbek şairleri 1960'lardan itibaren lirik ve millî şiirler yazarak, propaganda şiirine daha az yer verdiler. Ancak, ne olursa olsun, her şairin muhakkak arada bir propaganda şiiri yazması zorunluydu ve genç şairler istemeye istemeye olsa da, arada bir Lenin ve "Sovyetler ülkesi"ni övücü şiirler yazmayı sürdürdüler. 1960'ların genç şairleri arasında Erkin Vahidov (doğ. 1936), Abdulla Aripov (doğ. 1941), Cemal Kemal (doğ. 1938), Aziz Abdürezzak (doğ. 1940) ve Rauf Parfi (doğ. 1942) çağdaş Özbek şiirinin 1960'tan sonraki en lirik ve güzel şiirlerini yazdılar. Onların şiirlerinde Çolpan'ı hatırlatan derin bir hayal gücü, özgürlük ateşi ve cesareti duyulur.

Daha önceleri propaganda şiirleri yazmış eski kuşak şairlerinden Mirtemir Uyğun Zülfiya, Hamid Gulam ve başkaları tekrar lirisizme dönmeye başladılar. Ancak uzun propaganda şiiri dönemi onların şairlik yeteneklerini oldukça köreltmmişti. Bu kuşağın 1960'lardan sonra ortaya koyduğu şiirlerin çoğu zevksiz tabiat manzaralarından öteye gidemedi. Bu döneme asıl damgayı ise Erkin Vahidov, Cemal Kemal ve Rauf Parfi gibi üstün yetenekli şairler vuruyordu.

Onların açtığı yoldan, Gülçehre Nurillayeva (doğ. 1938), Aman Matcan (doğ. 1943), Dedehan Hasan (doğ. 1940), Muhammed Salih (doğ. 1949), Muhammed Ali (doğ. 1942), Hâsiyet Babamradova (doğ. 1950), Azim Süyün (doğ. 1948), Usman Azimov (doğ. 1950), Abdulvali Kutbiddin (doğ. 1950), Şevket Rahman (doğ. 1950), Nurali Kabul (doğ. 1950), Erkin A'zam (doğ. 1950), Hurşid Devrân (doğ. 1952), Tahir Kahhar (doğ. 1953) ve 1970 ile 1980'lerden sonra Mirza Kencebek (doğ. 1956), Töre Mirza (doğ. 1956), Kutlıkbike Rahimbayeva (doğ. 1959), Maksud Bekcan (doğ. 1960) ve A'zam Öktem (doğ. 1960) gibi çok sayıda genç yetenekler özgürce şiir yazdılar. Artık propaganda şiiri çağdaş Özbek edebiyatından 1985'lerden sonra gittikçe uzaklaşmaya başladı.

Günümüz genç şairlerinden Abdülvahid Hayıt (doğ. 1967) 1995'te yazdığı şiirinde:

Kalbimde bir gül bar - -
Kayerge ekey?
Köksimde bir taş bar--
Kayerge çökey?

Kalbimde bir gül var - -
Nereye ekeyim?
Göğsümde bir taş var - -
Nereye batayım?

derken, elbette büyük şair Çolpan'dan ilhamını alıyor. Demek gerçek şiirin gücü koca bir imparatorluk ve dünyanın en dehşetli siyasî rejiminden daha kalıcı bir etki yapabilmisti! İşte, 75 yıllık Sovyet rejiminin bütün propaganda ve terörüne karşılık şair Çolpan'ın bir avuç şiiri 75 yıl boyunca Özbek Türklerinin yüreklerinde yer etti, en zor günlerde onlara destek oldu, tutsaklıktaki insanlara ruh verdi, yaşama direnci bağışladı ve en önemlisi Özbek Türklerinin

2 Özbek edebiyatında Çolpan nasıl önemliyse, Kazak edebiyatında da Mağcan Cumabayev (1893-1938) aynı konumdadır. Mağcan da Çolpan gibi 1938'de öldürülmüştü. Kader aynı kader.

millî benliğini korudu. 1920'lerde Çolpan ile başlayan çağdaş Özbek şiiri, bu gün de yine Çolpan ile devam ediyor. Her halde, dünyada pek az şaire Çolpan gibi 75 yıllık bir edebiyat dönemine kendi damgasını vurabilmek nasip olmuştur.² Çolpan ilk şiirlerinden olan bir gazelinde şöyle demişti:

"Muhabbet âsmânıda güzel Çolpan edim, dostlar,
Kuyaşnıñ nurıge tâkat kılalmay yerge batdım-kü."

(Sevgi göğünde güzel Çolpan [yıldız] idim, dostlar,
Güneşin nuruna dayanamayıp yere battım ya)

23 yaşındaki Çolpan bu gazeli 1920'de Bakü şehrinde yazdığı zaman kendi şiirliğinden emindi, ancak bir gün çağdaş Özbek şiirinin en lirik, en büyük ve en sevilen bir şairi olacağını acaba tahmin edebilmiş miydi? Özbekistan'ın 1992 de bağımsız bir ülke olmasıyla yepyeni bir döneme giren çağdaş Özbek şiirine "Ak yol!" (Yolun Açık Olsun!) diyerek, onun 75 yıllık tarihinden en güzel şiir örneklerini okuyuculara sunuyorum.

ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER (1920-1996):

ABDÜLHAMİD SÜLEYMAN ÇOLPAN (1897-1938)

KÜZ

Köm-kök eken, sarğaydılar, yapraklar
Ağrık, mağlub, tutkun Şarknıñ yüzidek;
Boranlarınnıñ közlerikim oynaklar
Ğalib Ğarbnıñ kañğa tolgan közidek.

Kara bulut tödesikim, köklerni
Şarkını yapkan perde yañılığ yapmışdır;
Küz koşunı ağu toluğ oklarını
Yaz bağırığa heç sanaksız atmışdır.

Belâ yanlığ katar-katar çizilib,
Kök yüziden karğalar hem ötelir;
Şarkdek içden yaşırınğına ezilib,
Köp canlılar soñğı tını küteler.

Bütün barlık çağlık öçiş aldıda,
Savuk... kara kışğa köçiş aldıda.

Buhara, 4 Noyabr 1921

GÜZ

Yemyeşilken sarardılar yapraklar
Ağrılı, yenik, tutsak Doğunun yüzü gibi;
Kasırgaların gözleri ki oynasır,
Galip Batının kanla dolmuş gözü gibi

Kara bulut kümesi ki, gökleri
Doğuyu örten perde gibi kapatmıştır;
Güz ordusu zehir dolu okları
Yaz bağrına sayısızca atmıştır.

Belâ gibi katar katar dizilerek,
Gökyüzünden kargalar da geçerler.
Doğu gibi içten gizlice ezilerek,
Çok canlılar son nefesi beklerler.

Bütün varlık yokluk sönmek üzere,
Soğuk... kara kışa göçmek üzere...

Buhara, 4 Kasım 1921

HALK

Halk denizdir, halk tolkundur, halk küçdür,
Halk isyandır, halk alevdir, halk öçdür...

Halk qozğalsa küç yokdurkim, tohtatsun;
Kuvvet yokkim, halk istegin yok etsün.

Halk isyânı saltanatını yok kıldı,
Halk istedi, tâc u tahtlar yıkıldı...

Halk istese âzâd bolsun bu ölke,
Ketsün unıñ başıdagi kölenke.

Bir kozğalur, bir köpürer, bir kaynar,
Bir intilür, bir havlıkar, bir oynar,

Yokluknı da, açlıknı da yok eter,
Öz yurtını her nersege tok eter...

Bütün küçni halk içiden alaylık,
Kuçak açıb halk içiğe baraylık!

7 Sentabr 1921

HALK

Halk denizdir, halk dalgadır, halk güçtür
Halk isyandır, halk alevdir, halk öçtür...

Halk ayaklansa, güç yok ki (onu) durdursun;
Kuvvet yok ki halk isteğini yok etsin.

Halk isyanı saltanatı yok etti,
Halk istedi, taç ve tahtlar yıkıldı...

Halk istse özgür olsun bu ülke,
Gitsin onun başındaki gölge..

Bir ayaklanır, bir köpürür, bir kaynar,
Bir yönelir, bir heyecanlanır, bir oynar.

Yokluğu da, açlığı da yok eder,
Kendi yurdunu her şeye tok eder...

Bütün gücü halk içinden alalım,
Kucak açarak halk içine varalım!

7 Eylül 1921

KÖNÜL

Könül, sen munçalar nege
Kişenler birle dostlaşdıñ?
Ne feryâdıñ, ne dâdıñ bar,
Neçün sen munça sustlaşdıñ?

Hakâret dilni ağritmass,
Tübenlik mengü ketmesmi?
Kişenler parçalanmasmı?
Kılıçlar ensi sınmasmı?

Tirixsen, ölmegensen,
Sen de âdem, sen de insânsen,
Kişen kiyme,
Boyun eğme,
Ki sen hem hür tuğılğansen!

Taşkent, 7 Avgust 1922

GÖNÜL

Gönül, sen bunclar niye
Zincirlerle dost oldun?
Ne feryadın, ne sesin var,
Niçin sen bunca suskunlaştın?

Hakaret gönlü incitmez,
Alçaklık bengi gitmez mi?
Zincirler parçalanmaz mı?
Kılıçlar şimdiki kırılmaz mı?

Dirisin, ölmemişsin,
Sen de âdem, sen de insansın,
Zincir takma,
Boyun eğme,
Ki sen de hür doğmuşsun

Taşkent, 7 Ağustos 1922

BES ENDİ

Yeter bes, çekden aşkandır
Bu karğış, bu hakâretler!
Toluğdur, belki taşkandır
Tübenlik hem sefâletler!

Kolımda soñğı taş kaldı,
Köñgölde soñğı intilmek;
Közimde soñğı yaş kaldı,
Küçimde soñğı talpınmak!

Bu karğış, bu hakâretler,
Küçimni tartmak isteyler,
Tübenlik hem sefâletler,
Özimni yutmak isteyler!

Köñülde soñğı intilmek,
Şu hâlde ketmek isteymen;
Küçimde soñğı talpınmak,
Emelge yetmek isteymen!

Kolımda soñğı taş kaldı,
Yavımğa atmak isteymen!
Közimde soñğı yaş kaldı,
Emelge yetmek isteymen!

Taşkent, Fevral 1923

YETER ARTIK

Yeter, sınırdan aşmıştır.
Bu lanet, bu hakaretler!
Doludur, belki taşmıştır
Aşağılık ve sefaletler!

Elimde sonuncu taş kaldı,
Gönlümde sonuncu istek;
Gözümde sonuncu yaş kaldı,
Gücümde sonuncu gayret

Bu lanet, bu hakaretler,
Gücümü sınamak isterler,
Aşağılık ve sefaletler,
Kendimi yutmak isterler!

Gönülde sonuncu istek.
Bu halde gitmek isterim;
Gücümde sonuncu gayret,
Emele yetmek isterim!

Elimde sonuncu taş kaldı,
Düşmanıma atmak isterim!
Gözümde sonuncu yaş kaldı,
Emele yetmek isterim!

Taşkent, Şubat 1923

TUFAN

Ey İnönü, ey Sakarya, ey, istiklâl erleri
Millî Mîsak alınğunça toktamasdan ilgeri!

Bilemizkim, cennet kebi tuprağınız yavlarını
Gödeklerni yastağuvçı ayakları astıda,
Bilemizkim, tavuşıñız haksız çıkkın davlarını,
İnsafsızca şavkınlarnıñ huruşlarını pestide.

Bilemizkim, "medeniyet" beşigide olturğan
Cellâdlarnıñ bütün tam'a ve hırsları sizlerde,
Bilemizkim, "âzâdlık" deb şavkın kılğan bakırğan
Börilerniñ aç közleri, altun tola yerlerde.

Bilemizkim, ular sizni yaşamakka koymaylar,
Bilemizkim, kanıñızni tamçı-tamçı içeler.
Bilemizkim, unlar sıra yuvvaş halkını sevmeyler,
Bilemizkim, toprak üçün insanlıktan keçeler.

Bilemizkim, siz yoksullar soñ çağda,
Şunday yaman düşmânların kolıda,
Mengü asir, mengü tutkun bolışni
İstemesden kolğa kural aldınız.

Bilemizkim, katar-katar kışlaklar,
Sinesige nân toldırğan tıpraqlar,
Ot içinde; şunıñ üçün ölişni
Artık körib, cänni otka saldıñız.
Cänni kanğa, okka, otka saldıñız,
Fakat bugün tatlı bir oç aldınız.
Yana bir kur tarihlerde kaldınız..

Ey istiklâl, ey Sakarya, ey İnönü erleri,
Yür, mazlumlar tufanınıñ oç alğuvçı selleri!

Taşkent, 1922

TUFAN

Ey İnönü, ey Sakarya, ey istiklâl erleri
Millî Misâk alınıncaya dek durmadan ileri!

Biliriz ki, cennet gibi toprağınız düşmanların
Bebekleri çiğneyen ayakları altında,
Biliriz ki, sesiniz haksız çıkmış isteklerin,
İnsafsızca güvültü-patırtıların altında.

Biliriz ki, "medeniyet" beşiğinde oturan
Cellatların bütün tamah ve hırsları sizlerde,
Biliriz ki, "özgürlük" diye gürültü yapan, bağırان
Kurtların aç gözleri, altın dolu yerlerde.

Biliriz ki, onlar sizi yaşamaya bırakmazlar,
Biliriz ki kanımızı damla damla içerler.
Biliriz ki, onlar asla sakin halkı sevmezler,
Biliriz ki, toprak için insanlıktan geçerler.

Biliriz ki, siz yoksullar son çağda-
Böyle kötü düşmanların elinde
Bengi esir, bengi tutsak olmayı
İstemededen ele silah aldınız.

Bilirizki sıra-sıra köyler
Göğsüne ekmek doldurmuş topraklar,
Ateş içinde; bunun için ölmeyi
Göze alıp, canınızı ateşe attınız.
Yalnız bugün tatlı bir öğ aldınız.
Yine bir kez tarihlerde kaldınız.

Ey istiklâl ey Sakarya, ey inönü erleri,
Yürü, mazlumlar tufanının öğ alıcı selleri!

Taşkent, 1922

KİŞEN

Kişen, gevdemdeki izler, bugün hem bitgeni yokdır?
Temir barmaklarıñın dâğı, bütkül ketgeni yokdır!

Ne müdhış, ne savuk-menhus, ne kızğanmas kuçağıñ bar!
Beşer tarihiniñ her bir safhasında kanlı dâğıñ bar!

Yumulmas közleriñniñ her biri bir elni kahr eyler,
Fakat, bir barlığıñdır kim, bütün barlıkni zehr eyler!

Kılıç birlen seniñ erkiñde köp yıllar kalıb ketdim...
Fakat, her tebrenişden kutuluşlıkni ümid etdim.

Kişen gevdemdegi dâğıñ henüz hem bitgeni yokdır,
Fakat, bütkül kutulmakka ümidim endi artıkdır!...

Taşkent, 15 Sentabir 1922

ZİNCİR

Zincir, gövdemdeki izler, bugün de bitmiş değildir!
Demir parmaklarının yarası büsbütün gitmiş değildir!

Ne müthiş, ne soğuk-uğursuz, ne iğrenç kuçağın var!
İnsanlık tarihinin her bir safhasında kanlı yaran var!

Yumulmaz gözlerinin her biri bir ülkeyi kahreder,
Yalnız bir varlığındır ki bütün varlığı zehreyler.

Kılıç ile senin hakimiyetinde uzun yıllar kaldım...
Yalnız her kımıldanıştan kurtulmayı ümit ettim.

Zincir, gövdemdeki yaran henüz bitmiş değildir,
Ancak, büsbütün kurtuluş ümidim şimdi fazladır!...

Taşkent, 15 Eylül 1922

GÖZEL TÜRKİSTAN

Gözel Türkistân senge ne boldı?
Seher vaktide gülleriñ soldı.
Çemenler berbâd, kuşlar hem feryâd.
Hemmesi mahzun, bolmasın dil şâd?

Bilmem, ne üçün kuşlar uçmas bakçalarıñda?

Birliğimizniñ tebrenmes tağı,
Ümidimizniñ sönmes çırağı.
Birleş, ey halkım, kelgendir çağı,
Bezensin endi Türkistân bağı.

Kozğâl, halkım, yeter sunça cebr-ü cefâlar.

Al bayrağıñni, kalbiñ uyğansın,
Kullık, esâret - barçası yansın.
Kur yeñi devlet, yalvar örtensin,
Ösib Türkistân, kaddın kötersin!

Yayrat yaşnat öz Vataniñ gül bağlarıñda

GÜZEL TÜRKİSTAN

Güzel Türkistan sana ne oldu?
Seher vaktinde güllerin soldu.
Çimenler berbat, kuşlar da feryât,
Hepsi mahzun, olmaz mı gönül şâd?

Bilmem ne için kuşlar uçmaz bahçelerinde?

Birliğimizin sarsılmaz dağı,
Ümidimizin sönmez ışığı.
Birleş, ey halkım, gelmiştir çağı,
Bezensin şimdi Türkistan bağı.

Ayaklan , halkım, yeter bunca eziyetler.

Al bayrağını, kalbin uyansın,
Kulluk, tutsaklık - hepsi yansın.
Kur yeni devlet, düşmanlar çatlasın,
Büyüyerek Türkistan, boy göstereyin!

Genişlet, büyüt kendi Vatanını gül bağlarında

1922

BELENDİKDE

Akşam çağı munda kel de seyr et,
Kâbus-ı adem bilen fenâni.
İntilme semâge, tohta, sabr et,
Bu yerde tanı al ak-karani!...

Buhara, emir sarayı
"Sitâre-i Mahâse"

4 May 1923

YÜKSEKLİKTE

Akşam çağı buraya gel de seyret,
Yokluk ile ölümcülüğü,
Yönelme göğe, dur, sabret,
Bu yerde tanıp bil akla karayı.

Buhara, Emirin "Sitâre-yi Mahâse"
adlı sarayı

4 Mayıs 1923

Çolpan'ın "Osmanlıca" diye tanımladığı Türkiye Türkçesiyle yazdığı 11 şiirinden iki örnek:

NE ARIYOR?

(Osmanlıca)

Gönlüm, boşluklardan bir şey arıyor.
Te'min ederim ki, güneş olamaz..
Nedir aradığı, kimse bilmiyor,
Güneş kendisine bir eş olamaz!..

Taşkent, 13 Avgust 1923

XX. ASIR

(Osmanlıca)

Bu imiş: bilgi-fen, hüner asrı,
Bu imiş: yükselen beşer asrı,
Hâdisât öyle gösterir ki, bu sır
Yalnız: şer ve şer ve şer asrı!

Taşkent, 13 Mart 1924

ABDURRAUF FITRAT (1886-1937)

KİM DEYEV SENİ?

Appağım Hudây asrağay seni,
Köz belâsıdan saklağay seni;
Sen cehânniñ eñ nâzeninisen
Kayğularğa heç salmağay seni.

Kıpkızıl gülüm, yapıaruğ ayım,
Ketme tur biraz men körey seni.
Derdî cânımıñ sen dâvâsımı?
Muñlı köñlimiñ pâdişasımı?

Gülmisen közüm, cânımı sen kuzum?
Köñlimniñ butı, yâ hudâsımı?
Bilmedim gülüm, ayt, öziñ külüb;
[Aşkıñ..... sımı?]*

1920

KİM DİYEYİM SENİ?

Bembeyazım Tanrı korusun seni,
Göz nazarından saklasın seni;
Sen dünyanın en nazlısısın
Kaygılara hiç salmasın seni.

Kıpkırmızı gülüm, apaydınlık, ayım,
Gitme dur biraz ben göreyim seni.
Derdî canımın sen davası mı?
Üzüntülü gönlümün padişahı mı?

Gül müsün gözüm, can mısın kuzum?
Gönlümün butu veya ilahı mı?
Bilmedim gülüm, söyle, kendin gülerek;
[Aşkın.....mı?]

1920

* Bu şiir Özbekistan'da henüz yeniden yayımlanmadı, bu şiiri aldığım aşağıdaki orijinal kaynakta son mısradaki kelimelerin çoğu silikti: *Özbek Yaş Şairleri* (Taşkent, 1922), s.4.

MERİH YULDUZIGE

Gözel yıldız, yerimizniñ eñ kadırlı tuvğanı!
Nege bizden kaçıp munça uzaklarğa tüşübsen?
Tuvğanıñğa neçün sıra gepürmesden turubsen?
Söyle yıldız, hâliñ nedir?, neçük tapdıñ dünyânı?
Bizniñ yerde bolub turğan tübenlikler, horlıklar
Söyle yıldız seniñ dahi kuçağında bolurmu?

Barmı sende bizim kebi insânlar,
İkki yüzli iş buzlarlar, şeytânlar.
Ortak kanın kanmay içgen zülükler
Kardeş etin toymay yegen kaplanlar.
Barmı send, öksüz, yoksulniñ kanın
Gürüñleşib, çağır kebi içkenler,
Barmı sende, btün dünyâ tüzügin
Öz kapçüğın toldurğalı sorğanlar?
Barmı sende bir ülkeni yandırıp,
Öz kazanın kaynatğuçı hâkânlar?
Barmı sende, karın, kursak yolda,
Elin, yurtın, barın, yoğın satğanlar?

1920

MERİH YILDIZINA

Güzel yıldız, yerimizin en değerli akrabası!
Neden bizden kaçıp bunca uzaklara düştün?
Akrabana niçin hiç konuşmadan durursun?
Söyle yıldız, halin nedir? nasıl buldun dünyayı?
Bizim yerde olup duran aşağılıklar, hor görmeler
Söyle yıldız senin de kuçağında olur mu?

Var mı sende bizim gibi insanlar,
İki yüzlü iş bozanlar, şeytanlar.
Arkadaş kanını kana kana içen sülükler
Kardeş etini doymadan yiyen kaplanlar.
Var mı sende, öksüz, yoksulun kanını
Toplanıp içki gibi içenler,
Var mı sende, bütün dünya varlığını

Kendi cebini doldurasiya emenler?
Var mı sende bir ülkeyi yandırarak
Kendi kazanını kaynatıcı hakanlar?
Var mı sende, karın mide yolunda
Milletini, yurdunu, varını, yoğunu satanlar?

1920

PARÇA

Ur, ur...! Seniñ tırnaklarıñ nâzlı nâzlı urdıkça
Yüregimniñ bitib kalğan yaraları açılınsın!
Çalgı kılı seniñ nâzlı tırnağıñla titrerken
Ümidimni kaplab turğan kra bulut yırtılınsın!

11 April 1920

PARÇA

Vur, vur...! Senin tırnakların nazlı nazlı vurdukça
Yüreğimin kapanmış yaraları açılınsın!
Çalgı teli senin nazlı tırnağıñla titrerken
Ümidimi kapatan kara bulut yırtılınsın!

11 April 1920

ELBEK (1898-1938)*Maşrak Yunusoğlu Elbek***TİL**

Muñlı kuşum sayrab sayrab kel añlat!
Kimler erür Türk tilini satğuçı?
Bülbül kebi sayrab turğan bu tilni
Uyalmayın bu ölkeden atğuçı?
Baldan tatlı,candan (tınık?) Türkçeni,
Tüşünmeyin horlab-horlab yatğuvçı?
Acunlarda baylığını körsetmesden,
Kimdir, bunge "yarlı, yaramas" degen?
Muñlı kuşum unlarını koy, sen sayra,
Türk tiliniñ dañgın çıkar köklerge!
Koy ularını, ular yoldan azsunlar
El içinde boşboğazlık satsunlar.

1921

DİL

Kederli kuşum öte öte gel anlat!
Kimlerdir Türk dilini satanlar?
Bülbül gibi ötüp duran bu dili
Utanmadan bu ülkeden atanlar?
Baldan tatlı, çandan [duru?] Türkçeyi,
Düşüncesizce hor görüp duranlar?

Dünyada zenginliğini göstermeden,
Kimdir, ona "Yetersiz, işe yaramaz" diyen?
Kederli kuşum onları bırak, en öt,
Türk dilinin ününü çıkar gökler!
Millet içinde boşboğazlık etsinler.

1921

TİLEK YOLIDA

Zor muhitniñ deñizinde men bukün,
Heç tohtamay alğa karab baramen.
Deñiz korkınç, kara, tübsiz bolsa da
Tilek uçun, korkmay unı keçemen.
Mingen kemem, zor deñizge nisbeten
Cüde kiçik, cüde küçsiz kemedir;
Şundayse de, küçli muhit deñizin
Yarıb, tınmay ilgerige baradır...
Mana, hazır men, şu korkınç deñiziñ
Eñ kuturğan bir ornıda turamen;
Munda bir vakit köp yazıksız başlarıñ
Uña çömüb ölgenini sezemen.
Bırak bular, meni heçbir korkutmas,
Çunkim mendey köp kişiler, bu yolğa
Başlarını berib, korkmay kirgenler.
Ane ular, hazır bir-bir atlaşib,
Şu deñizni keçib, ötüb keleler.
Men batğuday bolsam eger şul yerde,
Ular meni tezde kelib kutkarar...
Meniñ barmak istegen ul yerimge
Kömekleşib kaldırmayın elteler.
Şuniñ uçun, men, korkmayın ketemen,
Köñlimdegi tilegimge yetemen...

14 May 1922

DİLEK YOLUNDA

Uçsuz-bucaksız denizde ben bugün,
Hiç durmadan ileriye bakıp giderim.
Deniz korkunç, kara, dipsiz olsa da
Dilek için, korkmdan onu geçerim.
Bindiğim gemim, büyük denize göre
Çok küçük, çk güçsüz gemidir;
Öyle olsa da, koskocman denizi
Yarıp, dinlenmeden ileriye gitmekte...
İşte, şimdi ben, şu korkunç denizin
En kudurmuş bir yerinde duruyorum;
Bunda bir zaman çok suçsuz başların
Ona dalıp öldüğünü seziyorum.
Ama bunlar beni hiç korkutmaz,
Çünkü benim gibi çok kişiler bu yola
Başlarını verip, korkmadan girmişler.
İşte onlar, şimdi birer birer atlanıp,
Şu denizi yarıp geçip geliyorlar.
Ben batacak gibi olsam eğer bu yerde,
Onlar beni çabukça gelip kurtarır...
Benim varmak istediğim o yerime
Yardımlaşır beni bırakmadan iletirler.
Bunun için ben korkmadan giderim,
Gönlümdeki dileğime erişirim.

14 Mayıs 1922

AYBEK (1905-1968)*Musa Taşmuhammedoğlu Aybek***ERKİN KUŞ**

Melek kebi güzel bir kuş.
Tal şâhıge kelib kondı.
Dedim: "Kuşça, yanımgge tüş
Yaş köñlimge elem toldı,
Bir az küyle, şe'riñ söyle,
Mahzun ruhim kanat kaksın!

ÖZGÜR KUŞ

Melek gibi güzel bir kuş.
Dal ucuna gelerek kondı.
Dedim: "Kuşcuk, yanıma in,
Genç gönlüme üzüntü döldü.
Biraz öt, şiirini söyle,
Üzgün ruhum kanat açsın!

Sırlı, güzel nağmeleriñ
Emelimniñ şem'in yaksın."

"Yandım erkniñ sevdasında,
Kafeslerde cüde bezdim
Bakçalarnıñ hicrânıda
Yüregi kan tutkun edim."

"Koy, çakırma kökke uçay,
Etkinlikke endi çıkay;
Bahar kelib, her yak küldi,
Çeçeklerini bir az kuçay!"
Deye kuşça her yan bakdı.
Tınık kökle kanat kaktı.

1924

Sırlı, güzel ezgilerin
Özlemimin mumunu yaksın."

"Yandım özgürlüğün sevdasında,
Kafeslerden çok bezdim.
Bahçelerin hasretinde
Yüregi kan tutsak idim."

"Bırak, çağırma göğe uçayım,
Özgürlüğe şimdi çıkayım;
Bahar gelerek her yan güldü,
Çiçekleri biraz sarayım!"
Diyerek kuşcuk her yana bakdı.
Durgun göğe kanat açdı.

1924

DEÑİZ BOYIDA HAYÂLLERİM

Köz aldımda oşa deñiz ve kırğak...*
Oşa suvlar gâh kaynar, gâh şıvırlar.
Oşa kuşlar tolkinlarını kuçarak
Pervâsız kılar, ufklarga intiler.

Yadıñdamı, otırdıkd balkonda
Zer saç yayıb kuyaş suvge şonğırken.
Nak oşandey tolkin zerrin elânge
Bürkigendey ilk yulduzlar tâze şen...

A, ötibdi kañça zamân, köz yumsam,
Saçlarımge aralabdı kañça ak!
Lekin meniñ yüregimde hâzır hem
Seniñ sevgiñ evvelgidey tolarak...

Soçi, Karadeniz 26 Noyabr 1950

DENİZ BOYUNDA HAYÂLLERİM

Göz önümde işte o deniz ve kıyı...*
işte o sular bazen kaynar, bazen fisıldar.
İşte o kuşlar dalgaları kucaklayarak
Uçar gider, ufuklara yönelir.

Hatırında mı, otururduk balkonda
Altın saç yayarak güneş suya batarken
Tam öyle dalga zerrin elvâna
Sarılmış gibi ilk yıldızlar taze şen...

A, geçmiş ne kadar zaman, göz yumsam,
Saçlarıma karışmış ne kadar ak!
Ancak benim yüreğimde şimdi de
Senin sevgin evvelki gibi dopdolu...

Soçi, Karadeniz 26 Kasım 1950

USMAN NASIR (1912-1942)**YÜREK**

Yürek, sensen meniñ sazım,
Tilimni neyge cor etdiñ
Közimge aynı berkitdiñ,
Yürek, şenssen işkıbazım.

Senge tar keldi bu kökrek,
Sevinciñ taşı kırğakdan.
Tilim çerçer, ceb, gâhi
Seni tercime kılmaktan.

Sen, ey, sen--oydaki dilber,
Zaferden izle yârini.
Tolb kayna, taşib oyna,
Tirikmen, küyle barini.

YÜREK

Yürek, sensin benim sazım.
Dilimi "ney"e eşledin.
Gözüme ayı kapattın
Yürek, sensin düşkünlüğüm

Sana dar geldi bu göğüs,
Sevincin taşı
Dilim yorulur, tuhaf, bazen
Seni tercüme etmekten.

Sen, ey, sen-- oynak dilber,
Zaferden izle yârini.
Doyup kayna, taşıp oyna,
diriyim, söyle var-yoğunu.

* Şair Aybek "işte o deniz ve kıyı" diyerek bundan önce 1929 yılında Karadeniz kıyısına gittiğinde yazdığı "Karadeniz Boylarında" (Karadeniz Boylarında) adlı şiirine imâ ediyor.

İtâat et!
Eğer senden
Vatan râkızı emes bolsa,
Yarıl, çakmakla aylan sen,
Yarıl! Meyli, tamâm ölsen!..

Samarkantd, 1933

Yürgenmisiz birge ay bilen
Akşam peyti köm-kök ormanda?
Meyslerge şebnem kongende
Şunday yahşi tinç bolar eken!

Şıtır-şıtır oynar şebede,
Bergler musikasî bir şirin...
Havâ göyâ tınık, sâf bâde,
Köñil sezer hayâtniñ sırnı.

Men mest bolib kaldım bir keçe,
Sıl öpkemni ança yayratdım.
Uhlamasdan tâ tañ atgunça
Dilginemni râse sayratdım.

1935

ŞÜKRULLA (doğ. 1968)
Şükruulla Yusupov

Sevgi, vefâ, bu ışık ebedî,
Eğer meftuñ kılsa köz, kaşı, lebi...
Acralmak, âsândır-sel şemâl blen
Tarkalıb yokalgen bulutlar kebi.

1938-1940

Boyun eğ!
Eğer senden
Vatan razı değılse,
Yarıl, şimşeğe dön sen,
Yarıl! Olsun, büsbütün ölsen!...

Samarkand, 1933

Yürüdünüz mü birlikte ay ile
Akşam vakti yemyeşil ormanda?
Filizlere kırağı konduğunda
Böyle güzel sakin olurmuş!

Hışır hışır oynar esinti,
Yaprakların müziği bir tatlı
Hava sanki duru, saf şarap,
Gönül sezer hayatın sırnını.

Ben sarhoş oldum bir gece.
Veremli akciğeri oldukça eğlendirdim.
Uyumadan tâ tan atana kadar
Gönülcağızımı hayli konuşturdum.

1935

Sevgi, vefa desen, bu aşk sonsuz,
Eğer gözü, kaşı, dudağı büyülese seni...
Ayrılmak kolaydır-hafif rüzgârla
Dağılıp kaybolan bulutlar gibi

1938-1940

Kolımda mey tola güldâr piyâle,
Gülzâr deb kepelek bolar pervâne
Gülge konmak bolib, meyge ğark
boldı,
Mey mi yâ gülzâr mı kılgen devâne!

1957-1959

Elimde şarap dolu gül rengli piyâle
Gül bahçesi diye kelebek olur pervâne.
Güle konayım, diye içkiye batıp kalır,
Şarap mı yada gül bahçesi mi etti divâne!

1957-1959

KEKSALIK MEDHİ

Daraht tepe şâhdan, âdem ayakdan
Karıydı deydiler, bu hem bir hikmet
Bunday oylab körsem, bütün nerseni
Hisâblı yaratgen dâna tabiat.
Yahşiki âdemniñ küç-kuvvetini
Belü ayağıdan evvel aladı.
Bolmasa, bu ayak kekseygeniñde
Seni kay, yollarge südred kalardı?
?

1977

Her kimniñ öz şâdlık, külfeti bardır,
Derdini açgeli ülfeti bardır.
Meyge dilkeş bolma, derdiñni tiñleb,
Elge âşkâr kılar illeti bardır.

1977

ERKİN VAHİDOV (doğ. 1936)**ŞÂİR**

Şâir kalbi göyâ anar,
Şe'ri unıñ şerbeti.
Bolmas eken şe'r ehliniñ
Öz kalbige şefkati.

YAŞLILIK ÖVGÜSÜ

Ağaç en üst daldan, insan ayakdan
Yaşlanır derler, bu dar bir hikmet
Şöyle düşünsem, her şeyi
Ölçülü yaratmış akıllı tabiat.
İyi ki, insanın güç-kuvvetini
Bel ve ayağıdan önce çekip alır
Yoksa, bu ayak yaşlandığın zaman
Seni hangi yollara sürükler dururdu

1977

herkesin kendi sevinç, üzüntüsü vardır,
Derdini açacak bir can dostu vardır.
İçkiye sırdaş olma, derdini dinleyerek
Millete duyurma hastalığı vardır.

1977

ŞAİR

Şair kalbi sanki bir nar,
Şiiri onun şerbeti.
Olmazmış şiir ehlinin
Kendi kalbine şefkati.

Tınmey ezer, ezer unı
Ammâ şâir biledi-
Piyâlesi tolgen küni
Peymânesi toladı.
1968

ÖZBEGİM*Kaside*

Tarihîdir miñ asrlar
İçre pinhân Özbekim
Senge teñdaş Pâmîr-u
Aksaç Tiyanşân, Özbekim
Söylesin Âfrâsiyâb-u
Söylesün Orhun hattı,
Köhne tarih şâdeside
Bir tane mercân, Özbekim.
Tarihîdir miñ asrlar
İçre pinhân Özbekim
Senge teñdaş Pâmîr-u
Aksaç Tiyanşân, Özbekim
Söylesin Âfrâsiyâb-u
Söylesün Orhun hattı,
Köhne tarih şâdeside
Bir tane mercân, Özbekim.

El Berûni, el Hârezmî
El Fârâb evlâdidan,
Aslı nesli belki Uzluk,
Belki Tarhan, özbekim

Ötdiler şorlık başından
Oynatıb şemşirlerin
Neçe kaan, neçe sultan,
Neçe miñ hân, Özbekim

Tağlarıñ tegrende göyâ
Buğma ejder boldı-yu,
İkki deryâ-iki çeşmiñ
Çeşm-i giryân, özbekim.

Kayser-i Rm neyzeniden

Durmadan ezer, ezer onu
Ama şair bilir-
Kadehi dolduğu gün
Onun vakti de dolar.
1968

ÖZBEĞİM*Kaside*

Tarihindir bin asırlar
İçinde gizli Özbeğim,
Sana yaşittir Pamir ve
Aksaçlı Tiyanşân,Özbekim
Söylesin Âfrâsiyâb ile
Söyhlesin Orhun yazısı,
Eski tarih halkasında
Bir tane inci, Özbeğim.
Tarihindir bin asırlar
İçinde gizli Özbeğim,
Sana yaşittir Pamir ve
Aksaçlı Tiyanşân,Özbekim
Söylesin Âfrâsiyâb ile
Söyhlesin Orhun yazısı,
Eski tarih halkasında
Bir tane inci, Özbeğim.

El-Birunî, El-Hârezmi,
El-Fârâb soyundan,
Soyu-sopu belki Uzluk,
Belki Tarhan, özbekim.

Geçtiler zavallı başından
Oynatarak kılıçlarını
Nice kağan, nice sultan.
Nice bin han, özbekim.

Dağların çevrende sanki
Azman ejderhalar oldu da,
İki ırmak - iki gözün,
Göza yaşlı, Özbeğim.

Roma Kayserinin mızrağından

Bağrıda dâğ üzre dâğ
Çingiz-u Batı tığıge
Köksü kalkan, özbekim.

Yağdı tört yandın asırlar
Başınge tır-i kemân
Ümri kurbân, mülki tarâc,
Yurtı veyrân, özbekim

Devr zülmige ve lekin
Bir ümr baş egmedin
Sen-Mukanna, serbedâr-sen.
Erksever kan, Özbekim

Sen ne Zerdüş, sen ne buddî,
Senge ne âteş, sanem,
Âdemîlik dini birle
Tâze imân, özbekim
Ma'rifetniñ şu'lesige
Talpınib zülmet ara,
Közleriñden akdı tünler
Kevkebiştân, özbekim.

Tüzdi-yu Mirzâ Uluğbek
Köregânî cedvelin,
Sırla âsmân, tâkıge ilk-
Koydı nervHan, Özbekim.

Mir Alişer na'rasıge
Aks-sedâ berdi cehân,
Şe'riyet mülkide bod
Şâh-u sultân, Özbekim.

İlm-u şe'rde şâh-u sultân,
Lek takdirige kul,
Öz elide çekdi ğurbet,
Zâr-u nâlân, Özbekim

mirza bâbur-sen, figânîñ
Saldı âlem üzre ot,
Şah Meşreb kanı sende
Urdu tuğyân, Özbekim.

Bağrında yara üstüne yara,
Cengiz ve Batu hançerine
Göğsü kalkan, özbekim.

Yağdı dört yandan asırlar
Başına yay okları
Ömrü kurban, mülkü talan,
Yurdu veyrân, özbekim.

Devrin zülmüne ancak
Bir ömür baş eğmedin,
Sen, -Mukanna, kumandansın,
özgür kan Özbekim.

Sen ne Zerdüş, sen ne Budda,
Sana ne ateş, put,
İnsanlık dini ile
Taze imân, özbekim
Bilimin ışığına
Atılarak karanlık içinde,
Gözlerinden aktı geceler
Yıldazlar ülkesi, Özbekim.

Hazırladı da mirza Uluğbek
Köregânî cetvelini
Sırlı gökyüzü gümbeziñe ilk-
koydu merdivan, Özbekim.

Mir alişir seslenişine
Yankı verdi dünya,
Şiir ülkesinde oldu
Sultanlar sultanı, Özbekim.

Bilim ve şiirde şahlar şahı,
Ancak takdirine kul,
Kendi ülkesinde çekti ğurbet,
acılı sızılı, Özbekim.

Mirza Babursun, figanın
Saldı dünya boyunca ateş,
Şah Meşreb kanı sende
Yükseldi isyan, Özbekim.

Şe'riyetniñ gülşenide
Soldı mahzûn Nâdire,
Sim tenni yuvdı köz yaş,
Kömdi armân, Özbekim.

Yığladı furkatda Furkat
Hem mukimlikde Mukim,
Nâlişniñden Hind-u Afgân
Kıldı efğân, Özbekim.

Tarihiñ bitmekk, halkım,
Miñte Firdevsi kerek,
Çünkü bir bar çekkan âhiñ
Miñte dâstân, özbekim.

Artıda kaldı köhne tarih,
Artıda kaldı derd, sitem,
Ketdi vehmiñ, bitdi zahmiñ,
Tapdı dermân, Özbekim.
Boldı âsmânîñ çarâğân
Tâle hurşidi bilen,
Boldı asrî tîre, şâmiñ
Şu'le efşân, Özbekim.

Men vatanını bağ deb aytsam,
Sensen unda bitte gül,
Men vatanını köz deb aytsam,
Bitte mercân, Özbekim.

Fahr etermen, ana halkım,
Kökregimni tağ kılıb,
Kökregide tağ kötergen
Tenti dehkân, Özbekim.

Özbekim deb keñ cehânge
Ne üçün medh etmeyin!
Özligim bilmakka devrim
Berdi imkân, özbekim,

Men büyük yurt oğludurmen,
Men beşer ferzendimen,
Lekin evvel senge bolsam
Sadık oğlan, Özbekim.

Şirin gül bahçesinde
Soldı mahzun Nadire,
İpek teni yıkadı göz yaş,
Gömdü ümidi, Özbekim.

Ağladı ayrılıkta Furkat
Hem de sağlamlıkta Mukim
Bağırışından Hint ve Afgan
Etti figan, Özbekim.

Tarihini yazmaya, halkım
Bin tane Firdevsi gerek,
Çünkü bir kez çektiğın ahın
Bir tne destan, Özbekim.

Geride kaldı eski tarih,
Geride kaldı derd, eziyet,
Gitti korkun, iyileşti yaran,
Buldu derman, Özbekim.
Oldu gökyüzü aydınlık
Tarih güneşi ile,
Oldu karanlık geçen
Nur saçan, Özbekim.

Ben vatını bağ diye söylesem,
Sensin onda biricik gül,
Ben vatını göz diye söylesem,
Biricik inci, Özbekim.

Övünürüm, ana halkım,
Göğsümü dağ yaparak,
Bağrımdan dağ çıkaran
Cömert çiftçi, Özbekim.

Özbekim diye geniş cihâna
Niçin övmeyeyim!
Kimliğimi bilmeye çağırım
Verdi imkân, Özbekim.

Ben büyük yurt oğluyumdur,
Ben insanıyet evladıyım,
Ancak önce sana olsam
Sadık oğlan, Özbekim.

Menge Püşkin bir cehânu
Menge Bayron bir cehân,
Lek Nevâidek babam bar,
Köksim âsmân, Özbeğim.

Kayge barmay, başda döppim,
Şöhretim, kadrim büyük,
Âlem üzre nâmi ketgen
Özbekistan, Özbeğim.

Bu kasidem senge, halkım,
Ak süt tuz hürmeti,
Erkin oğlınmen, kabul et,
Özbeğim, cân Özbeğim,
1968

BULAK

Bulak ana yer siynesiden
Şe'r singeri kaynab akadı
Suvnıñ kümüş aynasıdn
Mehrim bolib kuyaş bakadı.

Toyıb içdim, suy bilen göyâ
Dilge siñdi yurt muhabbeti
Teşneligim kandi-yu, ammâ
Yana artdı kalb herâreti,

1958

ANA TİLİM ÖLMEYDİ

Nâtık dedi:
"Takdir şul,
Bu cehânî irâde.
Tiller yokalur bütkül,
Bir til kalur dünyada".

"Ey vâiz, pestge tüşgin,
Bu geçp çıkdı kayerden!"
Nevâî bilen Püşkin

Bana Püşkin bir dünya da
Bana Bayron bir dünya,
Ama Nevayî gibi atam var,
Göğsüm kabarık, Özbeğim.

Nereye gitmesem, başta döppim*
Ünüm, saygım büyük,
Dünya boyunca adı ünlü
Özbekistan, Özbeğim.

Bu kasidem sana, halkım,
Ak süt tuz hürmeti,
Erkin [Özgür] oğlunum, kabul et,
Özbeğim, can Özbeğim.
1968

BULAK

Pınar ana yer göğsünden
Şiir gibi kaynarak akar
Suyun gümüş aynasından
Aşığım olarak güneş bakar.

Doyarak içtim, suyla sanki
Gönüle sindi yurt sevgisi,
Susuzluğum geçti de, ancak
Yine arttı kalp harareti.

1958

ANA DİLİM ÖLMEZ

Konuşmacı dedi:
"Alınyazısı bu,
Bu dünya çapında bir buyruk.
Diller yok olur bütünüyle,
Bir dil kalır dünyada".

"Ey konuşmacı, aşağıya in,
Bu laf da nereden çıktı!"
Nevayî ile Püşkin

Turıb keldi kabrdan.
Kim derğazab.
Kim hayrân,
Çıkıb keldler katar:
Dante,
Şiller
ve bayron,
Firdevsî,
Balzak,
Tagor.

"Va'zıñı koy, birâder,
Sen aytenıñ bolmaydı".
Barça dedi berâber:
"Ana Tilim ölmeydi".

- Hey, bu kanday akıde!-
Kolıda teberrük câm,
Fârsî tili hakıda
Rübâî aytdı Hayyâm

Ehtirâslı, âteşdil
Beranje sordu nâlân:
- Nahâtki Ferengi til
Yokalgüsi bir zamân!

Neruda, Loka turdı
Servantesniñ yanige:
- Kim kasd etib tığ urdı
Ana tilim cânige!

Fuzûlî yandı: -Âzer
Tili güldek solmayd
hepsi dedi berâber:
"Ana tilim ölmeydi".

Kemelekdek rengâreng
Bolsın deb san'at, tiller,
Asrlarca kıldık ceng,
Arman kıldık miñ yıllar.

Kalkıp geldi mezardan.
kimi kızgın,
Kimi hayran.
Çıkıp geldiler sırayla:
Dante,
Şiller
ve Bayron,
Firdevsî,
Balzak,
Tagor.

"Sözünü bırak, kardeşim,
Senin dediğin olmaz"
Hepsi dedi birlikte:
"Ana dilim ölmez."

- Hey, bu nasıl inanç!-
Elinde uğurlu kadeh,
Fars dili hakkında
Rübâyî söyledi Hayyâm.

İhtirâslı, ateşli
Béranger sordu yasla:
- Sakın Fransız dili
Yok olacak bir zaman!

Neruda, Lorka durdu
Servantes'in yanında:
- Kim kastetip hançer vurdu
Ana dilim canına!

Fuzulî yandı: - Azeri
Dili gül gibi solmaz.
Hepsi dedi birlikte:
"Ana dilim ölmez".

Kelebek gibi rengarenk
Olsun diye sanat, diller
Yüzyıllardan beri savaştık,
Arzu ettik binlerce yıldır.

Bekadr bolsa nahât
Tillerdegi terâvet!
Yokaldı bu kün, heyhât,
Kablarda belâvet!

"Faust" yandı gürilleb,
"Hamsa" otge tutaşdı.
Bir sedâ cehân boylb
Tarald, tağlar aşdı.

Bu sedâ yañrar hemân,
Sıra edâ bolmayd.
Âlem aytar:
Heç kaçan
Ana tilim ölmeydi!
1976

YÜREĞİNDE MEKÂN TUTGEN KUL

Bilmem kandak, ne sebeb, kaçan
Hayatına âşnâ bölgen ul-
Başı eğik, besöz, beisyân
Yüreğinde mekân tutgen kul.

Kimge da'va kılursen, bilmem,
Kaysı meslek, kay tüzüm mes'ul?
Ketmes bolib cây almış mahkem
Yüreğinde mekân tutgen kul.

İşkenceden yetim zürriyâd
Katağandan beye kalgen tul,
Köhne zemin ka'ırdan feryâd
Yüreğinde mekân tutgen kul.

Bürgüt ediñ, pervâzi belend,
Senge hem yâr Zülfikâr, Düldül.
Neçük uval musıçe mânend
Yüreğinde mekân tutgen kul.

Değerini yitirmiş sanki
Dillerdeki büyü, canlılık!
Kayboldu bugün, eyvâh,
Mezarlardaki rahatlık!

"Faust" yandı gürleyerek,
"Hamsa" ateş aldı, tutuştu.
Bir ss dünya boyunca
Yayıldı, dağlar aştı.

Bu ses yankılanır hâlâ,
Hiç bitip tükenmez.
Herkes söyler:
Hiçbir zaman
Ana dilim ölmez!
1976

YÜREĞİNDE YER EDİNİMİŞ KUL

Bilmem nasıl, neden, ne zaman
Hayatına girmiş [onu bull!]
Başı eğik, dilsiz, yok isyan,
Yüreğinde yer edinmiş kul!

Kimden davacısın, anlamam,
Hangi meslek ve düzen mesul?
Gitmez gibi yer edinmiş sağlam
Yüreğinde yer edinmiş kul!

İşkenceden yetim bir kuşak,
Yasaklardan arta kalmış dul,
Eski toprak altından çılgılık
Yüreğinde yer edinmiş kul!

Sendin yükseklerdeki kartal,
Seninleydi Zülfikâr, Düldül.
Bugün güvercin gibi uysal
Yüreğinde yer edinmiş kul!

Kel, uykuluk köziñni aç sen,
Öz hâliñden kah-kah urib kül.
Şunday külki, içiñden kaçsın
Yüreğiñde mekân tutgen kul.
1991

ABDULLA ÂRİPOV (doğ. 1941)

Miñ yıldırkim, bülbül kelâmı
Özgermeydi, yahlit hemişe,
Ammâ şorlık totiniñ hâli
Özgelerge taklid hemişe.

Ana tilim, sen barsen, şeksiz
Bülbül küyin şe'рге salamen
Sen yokalgen küniñ, şübhesiz,
Men hm toti bollıb kalamen...

1965

ÇEKİSİZLİK

Deydiler fezanı~çegeresi yok,
Milliard yulduzlarnıñ so~gı hem fezâ.
U şu kadar çeksiz, şu kadar büyük.
Hayâlge sığdırıb bolmaydı hattâ.

Ba'zen fezâlarge bakamen uzak,
Ruhımge şu tuyğu sığmas güpirib,
Çeksizlik yürekni kısıgende, şu çak,
Targine üyimge ketemen kirib

1969

Gel, uykulu gözünü aç sen,
Kendi haline kahkaha at, gül.
Öyle gül ki, içiden kaçsın
Yüreğinde yer edinmiş kul.
1991

Bin yıldır ki, bülbül sözü
Değişmez, bütündür her zaman
Ancak zavallı papağanın hali
Başkalarını taklittir her zaman

Ana dilim, sen varsın, kuşkusuz
Bülbül ezgisini şiire dökerim.
Sen yok olduğun gün, şübhesiz
Ben de papağan olarak kalırım...

1965

SİNİRSİZLİK

Derler fezanın sınırı yok.
Milyarlarca yıldızın sonu da feza.
O şu kdar sınırsız- şu kadar büyük.
Hayale sığdıralamaz feza.

Bazen fezalara bakarım uzun uzun,
Ruhuma bu duygu sığmaz çoşarak,
Sonsuzluk yüreği sıkarken, şu an.
Daracak evime girerim koşarak.

1969

KANAT

İnsânda kanat yok,
Açınmañ bunge.
Zâten unge yürek-sebât berilgen
Kuşda-çı sebât yok, şunıñ-çün unge
Kaçıb kalmak üçün kanat berilgen.

1969

CEMAL KEMAL (doğ. 1938)**FEYZULLA HOCAYEV
KÖZLERİ***

Aceb bir suvreti, dostlar,
bakım men her sefer dilsöz
Aceb bir çaknagen sîmâ,
aceb bir parlagen yulduz,
Bu közler munçlar şehlä,
bu közler munçalar me'yus,
Bu közler eylese her neki
âşkâr-u nihân eyler,
Bu közler imtihân eyler,
bu közler imtihân eyler...

Bu közler ta'rifide leblerim
kurğab, tarâvet yok,
Bu közler âteşide örtenib
cânım, halâvet yok,
Bu közlersiz mence âlemde
servet yok, saâdet yok,
Bu közler eylemiş hâlimni
andakkim, hemân eyler,
Bu közler imtihân eyler,
bu közler imtihân eyler...
Bu bir me'vâki, men köñgil
üzib, taşlab ketalmasmen,
Bu bir deryâki, men pâyânıge
hergiz yetalmasmen,

KANAT

İnsanda kanat yok,
Üzölmeyin buna.
Zaten ona yürek-sebat verilmiş.
Kuşda ise sebat yok, bunun için ona
kaçıp gitmesi için kanat verilmiş.

1969

**FEYZULLAH HOCANIN
GÖZLERİ***

Pek güzel bir resim, dostlar,
bakınca ben her kez dilsiz,
Güzel bir ışıldayan yüz,
güzel bir parlayan yıldız,
Bu gözler bu kadar şehlä,
bu gözler bu kadar üzgün,
Bu gözler ederse her neyi
apaçık sır eder,
Bu gözler imtihan eder,
bu gözler imtihan eder...

Bu gözler tarifinde dudaklarım
kurudu, tazelik yok,
Bu gözler ateşinde yanarak
canım, tatlılık yok,
Bu gözlersiz bana alemde
servet, yok, saadet yok,
Bu gözler eylemiş halimi
Öyle ki, hemen eyler,
Bu gözler imtihan eder,
bu gözler imtihan eder...
Bu bir sığınak ki, ben yüz
çevirip, ırakıp gidemem,
Bu bir ırmak ki, ben sonuna
hiç bir zaman ulaşmam,

Bu bir ma'nâki, men tekrâr
okıb, talkın etalmasmen,
ve lekin tağ etib köksim,
ümidim âsmân eyler,
Bu közler imtihân eyler,
bu közler imtihân eyler...

Ğurur bu, e'tikât bu,
cebhelerde şanlı musret bu,
Vatan bu, çâresiz közlerge
çökken mengü hasret bu,
Bu birlikde gâhi
küydürüb, bağırmını kan eyler,
Bu közler imtihân eyler,
bu közler imtihân eyler...

1981

TARİHDE

Elim, katliñge kasd etgen
Yavuzlar azmı tarihde?
İlandek südrelib yatgen
Câsuslar azmı tarihde.

Ğanimler keldler tiğ oktalıb,
Yâ zemberek südreb,
Kutayba, Fon Kaufman,*
Keykâvuslar azmı tarihde?

Kelişdi barçası nâniñni yeb.
Kanıñni içmekle,
Nehengler, ejdehâlar,
Yalmağızlar azmı tarihde

Talân boldıñ, elim,
Zencirge tüşdiñ, nâtevân boldıñ,
Diyânetge tüpürgen
Şam deyüsler azmı tarihde?

Bu bir anlam ki, ben tekrar
okusam da, açıklayamam,
Ancak, dağ ederek göğsümü
ümidimi gökyüzüne yükseltir,
Bu gözler imtihan eder.
bu gözler imtihan eder...

Gurur bu, inanç bu
cephelerde şanlı zafer bu,
Vatan bu, çaresiz gözle
çöken sonsuz hasret bu,
Bunlar birlikde bazen
yandırarak, bağırmını kan eder,
Bu gözler imtihan eder
bu gözler imtihan eder...

1981

TARİHDE

Halkım, seni öldürmek isteyen
Zalimler az mı tarihte?
Yılan gibi sürünerek yatan
Casuslar az mı tarihte?

Düşmanlar geldiler mızrak atarak,
Veya top-zembrek çekerek,
Kutayba, Von kaufman,*
Keykavuslar az mı tarihte?

Geldiler hepsi ekmeğini yiyerek,
Kanunu içmeye
Timsahlar, ejderhalar,
Yamyamlar az mı tarihte?

Yağmalandın, halkım,
Zincire vuruldun, güçsüz oldum.
Diyanete tüküren
Uğursuz deyyuslar az mı tarihte?

Öziñden çıkkanıñ hem gâh
Öziñge sırmadı hançer,
Munâfık totiler, zağlar,
Tâvuslr azmı tarihte?

Yamanlar egdiler başñ,
Ğanimler tökdiler yaşıñ,
Sürüb, sürgünge haydaşlar,
Hıbslar azmı tarihte?

Fiğân kıldıñ, elim,
Kullıqla karşı kozğalan kıldıñ,
Alaylı yıllarıñdan
Otlı izler azmı tarihte?

Bugün kasdıñge düşmanlar
Zavodlarda zehir işler,
Zeherni çâre bilgen
Çâresizler azmı tarihte?

Aziz cânıñ âmân bolsın,
Elim, köñliñni çöktirme,
Seni deb cânıdan keçgen
Azizler azmı tarihte?
1984

AZİZ ABDÜREZZAK (doğ. 1940)

ARSLAN ÖKİRADİ

Arslan ökiredi kafes içide,
Tutkunlıktanmas.
U şundak pâlvanıki,
Tutkunlık neligin goyâ tan almas.

Arslan ökiredi kafes içide.
Unıñ kalbini kıyın tüşünmek.
U evvel,
Âzâdlıkda hem ökirgen şundak.

Kendinden çıkanın da bazen
Sana sapladı hançer,
Fesat papağanlar, karğalar,
Tavuslar az mı tarihte?

Kötüler eğdiler başını,
Düşmanlar tökdüler gözyaşını,
Sürüp, sürgüne yollamalar,
Hapisler az mı tarihte?

İnleyerek bağırdın, halkım,
Kulluğa karşı ayaklandın,
Alevli yıllarıñdan
Ateşli izler azmı tarihte?

Bugün sana karşı düşmanlar
fabrikalarda zehir yapar,
Zehiri çare bilen
Çâresizler az mı tarihte?

Aziz canın sağ olsun,
Halkım, gönlünü çöktürme.
Seni diye canından vazgeçen
Azizler az mı tarihte?
1984

ARSLAN KÜKRER

Arslan kükrer kafes içinde
Tutsaklıktan değil.
O öyle pehlivan ki,
Tutsaklığın ne olduğunu sanki
kabul etmez.

Arslan kükrer kafes içinde.
onun kalbini zordur anlamak.
O önce
Özgürlükde de kükremişti böyle.

Arslan ökiredi kafes içide.
Bu – unıñ koşığı,
Koşıkkı,
Cismige ğâyetde mânend.
U, şundak pâlvanıki,
Âzâdlıkda hem,
tutkunlıkda hem âvâzı belend,

1978

KEKSA ÇİNÂR DEYDİKİ (Monolog)

Yaşlıktan egri ösdim,
Hoş, men aybdârman mi?
Yâki egri işlârdâ
Men hâm barmân mi?
Aslâ!
Egri össâm hâm,
Toğrıdır, sâfdır dilim,
Hayât sürâmân şirin

Bütün tenimde.
Kayâl süremen şirin
Cım turganımd.
Men atgan ildizlerde
Hayât berkarar,
Berglerim yulduzlardey
Gözel, kırradâr.
Men hem hayât âşığı,
Âşıklarga sâyemen.
Edâ bolmas koşığıım.
Şamâllardey yaman.
Men hem maişetdemen,
Yâğınlarda behremend.
Tabiatda kettemen,
Nurga boy çözgen belend.
Mevsümlerde, hılma-hıl.
Egnimde libâs:
Köklem, yazda yem-yeşil,
Kimhâb küzge has.

Arslan kükrer kafes içinde.
Bu – onun türküsü,
Türkü ki,
Varlığına pek çok benzer.
O, öyle pehlivan ki,
Özgürlükde de,
tutsaklıda da sesi gür.

1978

YAŞLI ÇINAR DERKİ (Monolog)

Gençlikten eğri büyüdüm,
Peki, suçlu ben miyim?
Ya da eğri işlerde
Ben de var mıyım?
Asla!
Eğri büyüse de,
Doğrudur, saftır gönlüm,
Doğrudur tuttuğum yol.

Bütün vücudumda.
Hayal kurarım güzelce
Sessizce durduğumda
Benim saldığım köklerde
Hayat sapasağlam,
Yapraklarım yıldızlar gibi
Güzel, köşeli.
Ben de hayat âşığı,
Âşıklara gölgeyim.
Tükenmez türküm.
Yeller gibi yayılırım.
Ben de geçim derdideyim,
Yağışlardan yararlanırım.
Tabiatda büyüğüm,
Işığa doğru boy atmış uzun.
Mevsimlerde türlü türlü.
Sırtımda elebise:
İlkbahar, yazda yemyeşil,
Sırmalı elbise güze uygun.

Menge aziz, mu'teber
 Ş uyerniñ balasımen,
 Yeller şelâlesimen.
 Fakat egre öskenmen,
 Hoş, men aydârmen mi?
 Yâki egre işlerde
 Men hem barmen mi?
 Aslâ!
 Egriligim aybdârı-
 Kattık yıllar kahrıdır,
 Egriligim aybdârı -
 Aççık yeller zehridir.
 Bulutlar başımdan sellerni koydı,
 Sındırdı şâhhlarımnı.
 Kavcırab tamırım, kanlarım küydı.

Tiñlemey âhlarımını
 Zil kelib tabiat, etdi cangirtâb,
 Hazân bolıb tökildim.
 Ten küyib, cân küyib misâli kebâb,

Kemelekdey, egildim.
 Yerimden zâlim zamân
 Acratmak bold.
 Cesedimni seretân
 Kavcıratmak boldı.
 Lekin küreşdim ildiz atay deb,
 Şu yerge yana çukur batay deb,

U zamân yaş edim, bir nihâl edim,
 Lekin küreşdim.
 Köpinçe talıkıb teng ahvâl edim,

Lekin küreşdim.
 Küreşler zahmeti ketmedi bekâr,
 Yeñdim ölimni.
 Yana u huruclar bolarken tekrâr,
 Tosmas yolımnı.
 Yaralar ornıda uçakka sıgmas
 Şâhlar büyütdim,
 Goyâki tenimdê âfet bes kelmes

Bana aziz, değerli olan
 Şu yerin çocuğuyum,
 Parlarım altın gibi,
 Ancak eğri büyümüşüm,
 Peki, suçlu ben miyim?
 Ya da eğri işlerde
 Ben de var mıyım?
 Hiçbir zaman!
 Egriliğimin suçlusu-
 Ağır yılların kahrıdır.
 Eğriliğimin suçlusu-
 Acı yellerin zehridir.
 Bulutlar başımdan seller akıttı.
 Kırdı dallarımı.
 Kuruyarak damarım, kanlarım
 yandı.
 Dinlemeden âhlarımı,
 Ağır basıp tabiât, beni inletti,
 Sonbahar olarak döküldüm.
 Tenim de, canım da yanıp kebab
 gibi,
 Kelebek gibi eğildim.
 Yerimden zâlim zaman
 Beni ayırmaya çalıştı.
 Cesedimi akrep
 Kurutup büzmeye uğraştı.
 Ama savaşdım kök salayım diye.,
 Bu yere daha da derin batayım
 diye.
 O zaman genç idim, bir filiz idim,
 Ama savaşdım.
 Çoğu zaman usanmış ve sı
 kıntıdaydım,
 ama savaşdım.
 savaşların zahmeti gitmedi boşa,
 Yendim ölümü.
 Yine o saldırılar olurken tekrar,
 Kesmes yolumu.
 Yaraların yerinde kucağa sığmaz
 Dallar büyütdüm,
 Sanki vücudumda, felâketlerden
 güçlü

Tağlar büyütdim.
 Menge aziz, mu'teber
 Şu yerniñ balasımen
 Tavlanamen misli zer,
 Yeller şelâlesimen.
 Menge merdlik bahş etgen
 Yerge şân bolsın!
 Menge merdlik bahş etgen
 Yerge şân bolsın!

1962

RAUF PARFİ (doğ. 1942)

* * *

Nigâhniñ körinür, közleriñ...
 Erimesin yerde yatgen kar,
 Kar astıda müdregen bahar.

Çemen-çemen açılgey güller,
 Bahâr koşık aytarmış karge.
 Koşık aytib deryâ şavullar
 Ta'zim ile güzel bahârge

Parlab turar bahâr-közleriñ,
 Bahâr yüzleriñde berkarar
 Öçmesin heç seniñ izleriñ...
 Yoksa, neçün mence bu bahâr?!

1964

BİRGE TUĞILDİK-KÜ, YÜREGİM

Vehânnı kezmekke piyâde
 Adımlarımız birdir bizniñ,
 Şu bahtlı, şu bedbaht dünyâda
 Adamlarımız birdir bizniñ

Dağlar büyütdüm.
 Bana aziz, değerli olan
 Şu yerin çocuğuyum,
 Parlarım altın gibi,
 Yellerin şelâlesiyim.
 Bana cesurluk armağan eden
 Yere şân olsun!
 Bana cesurluk armağan eden
 Yere şân olsun!

1962

* * *

Bakışın görünür, gözlerin...
 Erimesin yerde yatan kar.
 Kar altında uyuklayan bahar

Çimen çimen açılır güller,
 Bahar türkü söylemiş kara.
 Türkü söyleyerek ırmak akar
 Saygı ile güzel bahara.

Parlar durur bahar-gözlerin,
 Bahar senin yüzünde açar.
 Yitmesin hiç senin izlerin...
 Yoksa, niye bana bu bahar?!

1964

BİRLİKTE DOĞDUK YA, YÜREGİM

Dünyayı gezmek için yayan
 Adımlarımız birdir bizim,
 Bu mutlu, bu mutsuz dünyada
 Adamlarımız birdir bizim.

Birge tuğıldık-kü, yüregim,
Nasib etgende hem mengülik
Sen yaşayver, sen meni kütme,
Men-kü isminmen, lekin
Yüregim, ismiñni unutma.

1965

SÖZLER

Tün koynıda boşlıknıñ kolları
köksimni kısarken, ruhim teslim
bolmaydırdı, alğa intiler, karşımda,
bir ak binâ peydâ bolar, ak binâda
kalın ve ak körpelerige oranıb-
çıрманıb katar sörilerde uhlab yatgen
sözlerini köremen.

Yana tün koynda boşlıknıñ temir
kolları köksimni kısarken: "Yardım
berin, uhlab yatavermeñ, "- deye
haykıramen, Şunday uyğatamen
kadimî sözlerni, Türkistânımnı.

1979

BUKÜN BİR TÜŞ KÖRDİM,
TÜŞİMDE

Bukün bir tüş kördim, tüşimde
Buhârâda yürgen emişmen.
Yüksek minâreler başımda
Ayaklarım astıda gülşen.

Buhârâda yürgen emişmen,
Men-le birge yürermiş Kuyaş.
Erir emiş, akar perişân
Muz asrıdan âmân kalgen taş.

Birlikte doğduk-ya, yüreğim,
Nasip ettiğinde de sonsuzluk
Sen yaşayiver, sen beni bekleme,
Ben ki senin adınım, ancak
Yüreğim, adını unutma.

1965

SÖZCÜKLER

Gecenin koynunda boşluğun kolları
göğsümü sıkarken, ruhum teslim
olmadan, ileriye atılır, karşımda, bir
yapı belirir, ak yapıda kalın ve ak
yorganlara sarılıp sarmalanıp bir
sıra sedirde uyuyarak yatan
sözcükleri görürüm.

Yine gecenin koynunda boşluğun
demir kolları göğsümü sıkarken:
-"Yardım edin, uyuklayıp durmayın,
"-diye haykırirım. Böylelikle
uyandırırım eski sözcükleri,
Türkistanımı.

1979

BUGÜN BİR DÜŞ GÖRDÜM,
DÜŞÜMDE

Bugün bir düş gördüm, düşümde
Buhara'da yürümüşmüşüm ben.
Yüksek minâreler başımda,
Ayaklarım altında gülşen.

Buhara'da yürümüşmüşüm ben,
Benimle birlikte yürürmüş Güneş.
Erirmiş, akar perişân
Buz çağından sağlam kalan taş.

Yüksek minâreler başımda
Menge hasad bilen bakarmış
Asrlar bir demdey karşımda
Zengâr alav bolib akarmış.

Ayaklarım astıda gülşen-
Kaynak alayların dayâmı..
Buhârâ, zengâri gül uşlab,
Meni esir etdi tamâmen.
Ul ayırdı meni huşumdan-
Yüregimni körge emişmen...
Bukün bir tüş kördim, tüşimde
Buhârâda yürgen emişmen

1963

Yüksek minareler başımda
Bana gıptayla bakarmış
Yüzyıllar bir anda karşımda
Turuncu alev olarak akarmış.

Ayaklarım altında gülşen-
Kaynak alevlerin devamı...
Buhara turuncu gül tutarak,
Beni esir etti tamâmen..
O ayırdı beni bilincimden-
Yüreğimi görmüşmüşüm...
Bugün bir düş gördüm, düşümde
Buhara'da yürümüşmüşüm ben.

1963

GÜLÇEHRE NURİLLAYEVA (doğ. 1941)

NAMÂZŞÂMGÜL

Akşam, nazarımda,. bir ğarib köngil,
Kuyaş hem nurların ketmakda alıb.
Yel keyfi emes tañ çağıde yeñil,
Etni cünciktirer köz körmes ğalib.

Tünniñ tumanları yakın yüribdi,
Envâyi çeçekler tohatgen icâd.
Namâzşâmgül kıyğas gülleb turıbdı,
Bir ğarib köñilni eyleyin deb şad.

1974

AKŞAM SEFASI

Akşam, bana göre, bir garip gönül,
Güneş de nurlarını toplayıp gider.
Yel keyfi yok tan çağındaki gibi ferah,
Eti buruşturur göz görmez bir muzaffer.

Akşamın sisleri yakında dolaşıyor,
Türlü çiçekler gözlerini yumarken.

Akşam Sefası serpilip açılıyor,
Bir garip gönülü sevindirmek için.

1974

KUYAŞLI YAMĞIR

Sevinç kaydan başlanadı? Kayda tüger ğam?
Tün bilen kün serhadini körseterkin kim?
Sevinçlerin terk etermi, men yığlagen dem?
Gam-elemge kasd ma-kasd men külermen belkim?

Neçe yılını bahtge yoyay ötgen yaşımdan?
Neçe yılını ötgen, deyey, bequvanç, sağır?
...Oylarımdan külgen kebi oyçan başımdan
Şıtır-şıtır yağayatır kuyaşlı yamğır...

1978

GÜNEŞLİ YAĞMUR

Sevinç nereden başlar? Nerede biter gam?
Geceyle gündüzün sınırını gösterir kim?
Sevinçlerim terkeder mi, ben ağladığım an?
Üzüntüye karşılık ben belki gülerim?

Nice yılı mutluluğa sayayım geçen yaşımdan?
Nice yılı geçmiş, diyeyim, mutsuz, yetm?
... Düşüncelerime güler gibi, düşünceli başımdan
Şıpır şıpır yağıyor güneşli yağmur...

1978

Ey güllerim - nefis, husbiçim,
Yüregimge şirin titraksız.
Şaşılmasız yaşamak üçün-
Menden köre akıllırsınız.

Ey güllerim-nefis, alımlı,
Yüreğime yakın, tatlısınız.
Acele edersiniz yaşamak için-
Benden daha akıllırsınız.

Ey ırmaklar ,betizgin, dedil,
Öz erkiçe akar ırmaksız.
Tosıklarge biz bepisend dil-
Menden köre akıllırsınız

Ey tağlarım-hayâlge aşyân,
Sükünetge talebgâr tağsız.
Kezi kelse, bolursız vulkan-
Menden köre akıllırsınız.

Ey ırmaklar-dizginsiz, cesur,
Başına buyruk akan ırmaksız.
Engellere aldırış etmez gönül-
Benden daha akıllırsınız.

Ey dağlarım-hayale aşiyân
Huzura gönül vermiş dağsınız.
Sırası gelince, olursunuz volkan-
Benden daha akıllırsınız.

AMAN MATCÂN (doğ. 1949)

"ŞÂHİZİNDE"

Kırk dört pillepâye! Basaman bir-bir
Asrlar yükiden çökmüş zineler.
Kırk dört pillepâye, her pâyes ide
Tarihler tuğılmış, keçmiş seneler.

Herseng zinelerden çıkarkenmen tik
Hayâl der: "Kağlar ulğaydıñ, insân
Babalar yüz yıllab ötgen yollardan
Bugün sen bir zumda ötgün begümân"

1963

"ŞAHİZİNDE"

Kırk dört basamak! Basarım bir bir
Yüzyıllar yükünden çökmüş basamaklar
Kırk dört basamak, her basamakta
Tarihler doğmuş, geçmiş, yıllar.

Mermer basamaklardan çıkarken dik,
Hayal der: "Ne kadar yüceldin, insân
Atalarının yüz yıllarca geçtiği yollardan
Bugün sen bir anda geçeceksin kuşkusuz"

1963

YÜREKKE

Özi yaratdı-yu seni tabiat,
Lekin tinçimedi sen yaralgenden
Bu tar sîne içre bendisen ebed,
Tabiatnıñ senge reşki kelgenden.

Belli! Esirlikde keçgen ümriñ hem
Hikmetler tikladi fezâdan yüksek.
Sığdıralmas edi köksige âlem,
Âzâd oylarıñnı bir-bir sanasak.

Kanday mo'cizeler körerdi beşer,
Bekafes yaralgen bolsaydıñ eger.

1967

YÜREĞE

Kendisi yarattı da seni tabiat,
Rahat etmedi sen yaratıldığından.
Bu dar göğüsde tutsaksın sonsuza dek,
Tabiat seni kıskandığından.

Belli! Tutsaklıkta geçen ömrün de
Hikmetler yarattı fezadan yüksek.
Sığdıramazdı göğsüne evren
Özgür düşüncelerini bir bir saysak.

Nasıl mucizeler görürdü insanlık,
Kafessiz yaratılmış olsaydın eğer.

1967

BAHAR ARAFESİ

Uçraşuvımızge az kaldı
Kışnıñ t'kibiden kaçıp
Darehtin terk etgen yapraklar bilen.
Uçraşuvımızge az kaldı
Taşlarını lâle yapıb gizleb,
Bulut toplayatgen tağlar bilen.

Uçraşuvımızge az kaldı
Özimiz bilen özimiz, savukkan,
Arzıkkın yüreknıñ yangineside.

Uçraşuvımızge az kaldı
Ötmiş, Bugün bilen yüzme-yüz
Şundak Keleceknıñ yangineside
1978

BAHAR AREFESİ

Buluşmamıza az kaldı
kışın takibiden kaçarak,
Ağacını terketmiş yapraklarla.
Buluşmamıza az kaldı
Taşlarını lâle yapıb gizleyerek,
Bulut toplamakta olan dağlarla.

Buluşmamıza az kaldı
Kendimiz ile kendimiz, soğukkanlı,
Arzulu yüreğin yanibaşında.

Buluşmamıza az kaldı
Geçmiş, Bugün ile yüzyüze
Böyle Geleceğin yanibaşında.
1978

DEDEHÂN HASAN (doğ. 1940)**BİRLEŞİN EY TÜRKİ ÂLEM**

Birleşin ey Türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin
Nâehilik etmeñ endi, tikleşin, keskinleşin,
Birleşin, tabârâ mehkem birleşin, batırlaşın,
Yâ Celâleddin Mukanna, yâ Timur, Baburlaşın

Uçmañız hergiz bu künler dost-u düşmân sözige,
Yav kişi yavlatmağatlı Türkni Türkniñ özige
Heç işanmañ, sizni çalğıtgenni mekkâr közige,
Birleşin ey türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin.

Ehil bolsañız cehânda, barça imkân bolğusı,
Sizni yavlatgen ğanimler, hâneveyrân bolğusı,
Bul kadım merdler mekânı, kayta Türân bolğusı,
Birleşin ey türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin.

Birleşin Özbek-u Tacik, Türkmen-ü Kazak bilen,
Uygur-u Kırgız, Tatar- hem de Karakalpak bilen,
Hem âzer, Başkırt-u Meshet birleşin Yakur bilen,
Birleşin ey türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin.

Bes yeter, ğurbetde yürmeñ, Türkistânge kaytıñız,
Bir ten,ü bir cân bolaylı, bul mekânge kaytıñız,
Pirimiz, sultânımız, kutluğ imânge kaytıñız,
Birleşin ey türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin.

Ne günah bizlerge, bizden yüz ögirmeñ kavmler,
Bizni bunda tvlatıb, hâricde yürmeñ kavmler,
Hâlimizge cim karab, lâkayd turmeñ kavmler,
Birleşin ey türkî âlem, âlemara birleşin,
Âqıl-u dâñâlık eyleñ, sırlaşın, tedbirleşin.
Ferğane 1989

BİRLEŞİN EY TÜRK DÜNYASI

Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın,
Vefasızlık etmeyin şimdi, kaynaşın, uyanık olun,
Birleşin, oldukça sıkı birleşin, kahramanlaşın,
Ya Celalettin Mukanna, ya Timur, Baburlaşın!

Aldanmayın hiç bu günlerde dost-düşman sözüne,
Düşman olan düşürmemeli Türkü Türke.
Hiç inanmayın sizi yanıltañ düzenbaz gözüne,
Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın.

Gönüldaş olsanız dünyada, her imkân doğar,
Sizi birbirinize düşüren düşmanlar, yok olur,
Bu eski erler yurdu, yeniden Turan olur,
Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın.

Birleşin Özbek Tacikle, Türkmen Kazakla,
Uygur Kırgızla, Tatar hem de Karakalpakla
Hem azeri, Başkurt ve Meshet birleşin Yakutla,
Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllılık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın.

Artık yeter, gurbete gezmeyin Türkistan'a dönünüz,
Bir vücut ve bir can olalım, bu yurda dönünüz,
Pirimiz, sultanımız, kutlu imana dönünüz,
Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllılık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın.

Ne günahımız var, bizden yüz çevirmeyin boylar,
Bizi burada yandırıp, dışarda gezmeyin boylar,
Halimize sessiz bakıp, ilgisiz kalmayın boylar,
Birleşin ey Türk dünyası, bu dünyada birleşin,
Akıllılık edin, birbirinizle danışın, tedbir alın.

Ferğâne, 1989

MEN TUĞILGEN KÜN

Gâhâ dost-âşnâlar kılurlar sorak:
ayt, kaçan kay fasl sen tuğilgen kün-
Kay küni toplanıb yâr-u dost, ortak
Tebrikler aytamız şâ'nıñge memnun.

Men deymen: keliñiz dost-u yâranım,
Tevellüd künimni nişânlamak-çün:
Şu ana diyârim-kutluğ mekânım
Hür respublika deb e'lân bolgen kün!
1989

BEN DOĞDUĞUM GÜN

Bazen dost tanıdıklar sorarlar:
Söyle, ne zamandır doğum günün-
Hangi gün toplanıp arkadaşlar
Sevinçle kutlarız onurunu o gün.

Ben derim: geliniz dost-sevdiklerim,
Doğum günümü kutlamak için o gün:
Bu ana yurdum-kutlu memleketim
Bağımsız cumhuriyet diye ilan edildiği gün!
1989

MUHAMMED SALİH (doğ. 1949)

SEHERDE

Felek vicdân kebi tâzedir şu peyt,
Şâir hayâlîdey keñeymiş âlem-
Hâzır sen dünyâge bar gapiñi ayt,
Sözle, yüregiñni açıb leng-ü leng.

Gapir, dünyâ senge kılgey e'tibâr,
U hâlis, şu demde, âdil, şâh yañılığ-
Hâzır bir lahzalık merhemeti bar,
Hâzır şefkati bar unıñ bir tañlık.

SEHERDE

Gökyüzü vicdan gibi tazedir şu an,
Şair hayali gibi genişlemiş evren-
Şimdi sen dünyaya var sözünü söyle,
Söyle, yüregini geniş geniş açarak.

Konuş, dünya sana kulak verir,
O temiz, şu anda, adil şah gibi-
Şimdi bir anlık merhemeti var,
Şimdi şefkati var onun bir sabahlık.

DEHKÂN KOLLARI

Bir kolım köksimde turar muntazam,
Bir kolım reisge selâmlar berer,
İşge şoñğıb keter kalgen ontası-
Kalgen onta kolım pahtanı terer.

Koldan ibâretdir meniñ vücudım,
Közim-kol,yüzim-kol,ayağım-kol,
Neki türtib çıkkın bolsa içimden.
Barı-kol, hattâki... kulağım hem-kol!
1985

ÇİFTÇİNİN ELLERİ

Bir elim göğsümde durur muntazam,
Bir elim ağaya selam verir,
İşe dalar gider kalan on tanesi-
Kalan on elim pamuk eker.

Elden ibarettir benim vücudum.
Gözüm-el, yüzüm-el, ayağım-el,
Ne ki dürterek çıkmışsa içimden.
Hepsi-el, hattaki... kulağım da-el!
1985

BU YAĞI - SÜKUNET

Bu yağı sükunet. Bu yağı râhat,
Ötdi sevgi deye atalgen hatar.
Zeharlengen kalbuterdey hat
Koliñdan bir kariç narıda yatar.

BU YANI - SÜKUNET

Bu yanı sükunet. Bu yanı rahat.
Geçti sevgi diye adlanmış tehlike.
Zehirlenmiş güvercin gibi mektup
Elinden bir kariş uzakta yatar.

Dehli bolmagenden keyin hayatge,
Âdem ölimge hem bolmaydı ikrâr-
Birarta fikr yok çinkirayatgen,
Sim-sim yığlayatgen hayâl yok birar.

Fakat sahrâ misâl taşlandıq yüzde
Vakt kebi öziçe ösmekde sakal.
1982

İlişkisi olmadıktan sonra hayata,
İnsan ölümü de kabullenmez-
Bir tanecik fikir yok cılız sesli bile,
İp gibi ağlayan hayal yok bir tanecik.

Ama çöl gibi terkedilmiş yüzde
Vakit gibi kendiliğinden uzamakta sakal.
1982

HÂSİYET BABAMURADOVA (doğ. 1950)

Çağlan yürek, azâbge çağlan,
Mahkem bol, kolge al öziñni.
Yılduzların köksige bağlan,
Ayt fakat eñ yüksek söziñni.

Ezil yürek, kayğudan ezil,
Anârniñ suvidey ak, akkıl.
Ot kucakka tüşelseñ üzil,
Katreñ tekken vücudnı yakkıl.
Çoğlan yürek, otındey çoğlan,
Tünler bağrın yubargil titib.
Tolğan yürek, deñizdey tolğan,
Ketalmasin rakibler ötib!
1988

ÜÇ GÜN

Üç kün...
ehtimâl, heç nese emes siz üçün,
Ümr kitâbıdan üç noktalı kayd.
Toyıb uhlaydıgen üçte uzun tün,
üç iş günü-kızgın yâ lâkayd.

Üç kün...
Üç merte yanamen kuyaş bilen teñ,
Defterimge kanlı üç şe'r bitemen.
Köksimde lavullab keçedi üç tün,
Dünyâdanmas, üçte künden ötemen.

Hazırlan yürek, acıya hazırlan,
Sıkı dur, iyice aç gözünü.
Yıldızların göğsüne bağlan,
Söyle yalnız en yüksek sözünü.

Ezil yürek, kaygıdan ezil,
Narın suyu gibi ak, akıver.
Ateş kucacağına düşersen, kop,
Damlan değen vücudu yakıver.
Korlan yürek, odun gibi korlan,
Gecelerin bağrını çimdikleyerek,
Dalgalan yürek, deniz gibi dalgalan,
Gidemesin rakipler üzerinden geçerek!
1988

ÜÇ GÜN

Üç gün...
Belki, hiçbir şey değildir sizin için,
Ömür kitabından üç noktalı kayıt.
Doyarak uyulacak üç uzun gece,
Üç iş günü- ilgi çekici veya umursamaz.

Üç gün...
Üç kez yanarım güneş ile denk,
Defterime kanlı üç şiir yazarım.
Göğsümde aevli geçer üç gece,
Dünyâdan değil, üç günden geçerim.

Üç kün...
Sizniñ közleriñiz ilğamasdır hem
Üç evlân yaprakniñ hazân bolğanın,
Üç tala saçımni aklageni ğam,
Üç tün anlarımdan ezân bolğanın.
1989

Men süyib gül üzsem,
emesmen cellâd,
Men üzmegeñ güller
kılınsınlar feryâd...
1992

HURŞİD DEVRÂN (doğ. 1957)

Kün hem batdı... Yılduzlar yandı
Ümr tügegeni yok!
Köksim tola. Tuyğular kandı.
Ümr tügegeni yok!

Hali kökke bakurmen toyıb
Tifñleb yulduznı.
Hali çimge başımni koyıb
Öpgüm yalpızni.

Bu dünyâge közlerim kalar,
Kalar gül bolıb.
Bu dünyage sözlerim kalar
Şoh bülbül bolıb.

Yürek, söyle edebiyetden,
Ümr tügegeni yok!
1982

Göyâ çegeresiz,
Bepâyan kumda
Adaşıp yürgendek közi kör gedâ
Bir fikr yol izleb
Yürer añımda- -
U meni bir kün kıladı edâ.

Üç gün...
Sizin gözleriniz fark edemez de
Üç elvan yaprağın solduğunu,
Üç tel saçımı akladığını üzüntünün,
Üç gecenin ahlarımdan ezan olduğunu.
1989

Ben sevip gül koparsam,
değilim cellat
Ben koparmadığım güller
etsinler feryat...
1992

Kün de battı... Yıldızlar yandı
Ömür bitmiş değil!
Göğsüm dolu. Duygular doydu.
Ömür bitmiş değil!

Daha göge bakarım doyarak
Dinleyerek yıldızı.
Daha çime başımı koyarak
Öperim naneyi.

Bu dünyaya gözlerim kalır,
Kalır gül olarak.
Bu dünyaya sözlerim kalır
Şuh bülbül olarak.

Yürek, söyle sonsuzluktan,
Ömür bitmiş değil!
1982

Sanki sınırsız,
Uçsuz kumda
Yolu şaşırılmış gözü kör dilenci
Bir düşünce yol arayarak
Yürür beynimde- -
O beni bir gün yok eder.

Edâ bolgunimça
Unı oylaymen,
Edâ bolgunimça unı söyleyem.

Unı kulağı ker
Âdemler ara
Her küni entikib, bozlab küyleyem.

Söylesem azâbdır,
Söylemesem-ğam,
Yaradek esleter oylamasam hem,
Tânda kulağı ker
Âdemler kelib
Çaykalib turışar küylemesem hem...
1990

Yok olana kadar
Onu düşünürüm,
Yok olana kadar onu söylerim.

Onun kulağı sağır
Adamlar arasında
Her gün ağlaya sızlaya şarkı söylerim.

Söylesem işlencedir,
Söylemesem-üzüntü,
Yara gibi hatırlatır düşünmesem de.
Tan vaktinde kulağı sağır
Adamlar kelerek
Sallanarak dururlar şarkı söylemesem de
1990

ABDÜLVÂHİD HAYIT (doğ. 1973)

KÖKSİMDE BİR TAŞ BAR...

Karaşlar, karaşlar,
Yulduz karaşlar-
Könlüm aynasige
Atılgen taşdır.

Şişedeki çil pâre,
Tökilgen köngil,
Pâresin bepervâ
Basıb ötgey ul.

Entikib artıdan
Yelib barar cân,
Müddai okıge
Bolgeydir nişân.

GÖĞSÜMDE BİR TAŞ VAR...

Bakışlar Bakışlar,
Yıldız bakışlar-
Gönlüm aynasına
atılmış taştır.

Cam gibi kırk parça
Dökülmüş gönül,
Parçasını çekinmeden
Basıp gider o.

Ağlayarak ardından
Koşar gider can,
İnatçı okuna
Olur nişân.

Tahayyul bağımda
Satlansa tâvus,
Kahrınıñ leşkeri
Eylegey mahsub....

Netey, ay-hemderdim,
Hayal-meskenim,
Bir ümit müjdesi-
Kulak asgenim.

Kalbimde bir gül bar-
Kayerge ekey?
Köksimde bir taş bar-
Kayerge çökey?
1995

Hayal bağımda
Sallansa tavus,
Öfkesinin ordusu
Eder tutsak...

Ne yapayım, ay-dert ortağım,
Hayal-sığınağım,
Bir ümit müjdesi-
Kulak verdiğim

Kalbimde bir gül var
Nereye ekeyim?
Göğsümde bir taş var-
Nereye batayım?
1995

PAHLAVÂN SADIK (doğ. 1973)

YALĞIZLIK

Men yalğızmen...
Kuduk tübige yetib barmas
hattâki sesim.

Men yalğızmen-
Göyâ cismimni
Yutib yubargendek nefesim!...
1995

YALNIZLIK

Ben yalnızım...
Kuyu dibine ulaşamaz hattaki sesim.

Ben yalnızım-
Sanki vücudumu
Yutup bitirecek gibi soluğum!...
1995

KAYNAKLAR :

Çağdaş Özbek şiirinin 1920 ile 1995 yılları arasında yayımlanmış şiirlerinden verilen örnekler çeşitli antolojiler, kitaplar, gazete ve dergiler hem de şairlerin kendi şiir kitaplarından seçildi. Özbek şiiri konusunda Sovyetler Birliği (1924-1991) döneminde yazılan edebiyat tarihleri ve edebiyat eleştirileri, yanlışlar ve tek yanlı Sovyet görüşleriyle dolu oldukları için onlara güvenilemez. Şimdi Özbekistan'da bu alanda yeni eserler yazılmaya başlandı. Bunlar arasında şimdilik en iyileri şunlardır:

Sencer Sadık, *Hazirgi Özbek Edebiyatı*. Taşkent: Özbekistan Neşriyatı, 1992

Millî Uyğanış ve Özbek Filologiyası Meseleleri. Taşkent: Üniversitet, 1993.

Azad Şerefiddinov, *İstiklâl Küreşçileri*. Taşkent: Şark Neşriyatı, 1993.

Sabır Miraliyev, *Özbek Edibleri*, Taşkent: Fen Neşriyatı, 1993.

Entsiklopedik Luğat. 2. Cilt. Taşkent: Özbek Sovet Ensiklopediyası, 1988, 1990.

Özbek edebiyatını derinlemesine ve doğru olarak incelemiş tek eser bundan 30 yıl önce Amerikalı bilgin tarafından yazılan aşağıdaki kitaptır ve hâlâ güncelliğini koruyor:

Edward Allworth, *Uzbek literary Politics*, Londra: Columbia University Publications, 1964.

Türkiye'de çağdaş Özbek edebiyatı ve bu arada Özbek şiirini topluca inceleyen aşağıdaki makalelerin son gelişmeleri ışığında yeniden yazılıp güncelleştirilmesi gerekir:

Timur Kocaoğlu, "Özbekler, Özbek Türkçesi ve Özbek Edebiyatı", "Türk Dili ve Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 7 (İstanbul: Derghay yayınları, 1990), s. 197-205.

Timur Kocaoğlu, "Özbek Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Cilt: 3 (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1992), s. 756-768.

Son yıllarda Türkiye'de bir iki tane Özbek şiiri antolojisi yayımlanmışsa da, içine gelişi güzel ve kötü şairlerden şiir örnekleri alan, hatta şair Çolpan'ın şi-

irlerine yer vermeyen böyle acemice hazırlanmış kitapların adlarını burada anmaya değmez. Bu yazı hazırlandıktan sonra, aşağıdaki inceleme yayımlandı:

Ertuğrul Yaman, "Çağdaş Özbek Şiiri", (Türk Şiiri Özel Sayısı V) *Türk Dili*, Sayı 531 (Mart 1996), s. 905-979.

Yukardaki yazı bu güne kadar Özbek şiiri konusunda hazırlanmış iyi bir çalışma olmasına rağmen şairlerin seçimi ve şiirlerden verilen örnekler bakımından dikkatsizce davranılmıştır. Sayın Ertuğrul Yaman'ın özellikle 20. yüzyıldaki Özbek şiirini (1917-1929 Yeniden Yapılanma Dönemi, 1930-1941 Yükseliş Dönemi) gibi tanımlaması çok yanlış, çünkü 1930-1941 arası Özbek edebiyatı ve özellikle Özbek şiiri için aslında Durgunluk Dönemi sayılır. Çolpan gibi büyük Özbek şairinin öldürüldüğü (1938) ve lirik (içten) şiirin yasaklanarak, Sovyet propaganda şiirinin yüceltildiği bir dönem nasıl "Yükseliş Dönemi" olabilir? Ancak Sovyet devrinde Marksist edebiyatçılar o dönemi "Yükseliş Dönemi" diyerek övmeye çalışmışlardı. Bu günlerde ise, Özbek edebiyatçıları 1930-1941 arasının edebiyatta topyekün bir durgunluk dönemi olduğunu belirtmeye başladılar: bak. Sadık Sencer, *Hazirgi Özbek Edebiyatı*, Taşkent: Özbekistan Neşriyatı, 1992.

SOVYET TÜRK EDEBİYATI

PROF. DR. EMİNE GÜRSOY-NASKALI

Eski Sovyetler Birliği, siyasî sistemiyle, idare biçimiyle, - kültür politikasından eğitimine, üretiminden estetiğine - idaresi altında bulunan topraklar üzerinde bir hâkimiyet ve bütünlük yaratmayı amaçlamış ve büyük ölçüde de bu hedefinde başarılı olmuştur. Türk dünyasının büyük bir kısmını da içine alan eski Sovyetler Birliği'nden bu gün miras kalan bu uçsuz bucaksız topraklara baktığımızda birbirinden binlerce kilometre uzaklıkta bulunan, meselâ, Kazan, Yakutsk, Aşkabat ve Bişkek'te rastladığımız günümüze ait somut benzerlikleri hatıra getirince, Sovyetler Birliği'nin yadsınmaz bir biçimde buralara damgasını vurduğuna şahit oluyoruz. Büyük meydanlar, muzaffer edalı ve abidevî olduğu kadar estetik açıdan başarılı heykeller (Yakutsk'ta Nurgun Batır heykeli, Bişkek'te Manas heykeli, Ufa'da Salavat Yulayev heykeli, Bakü'de Kirov'un heykeli), Sovyetler Birliği'nin en küçük yerleşim biriminden en büyük merkezine kadar cadde ve sokaklarına verilen birbirinin aynısı isimler, parklarda ve kaldırımlarda *kitch* sanatı örneklerinden lâle biçimindeki çöp kutuları, resmî binalardaki ve otellerdeki yol halıları, kenarları çizgili keten yüz havluları, boy boy iç içe girebilen alüminyum tencereler, ansiklopedilerin genel tertibi hep aynı tezgâhtan çıkmış. Her yerde kendini gösteren bu düzeni yaratan anlayış elbette ki düşünce ve ifade biçimlerinde de kendini hissettirmekteydi. Sovyet Türk edebiyatını incelediğimizde bu edebiyatın Sovyet tarihi ve Sovyet ideolojisi ile bütünleşerek geliştiğini ve büyük ölçüde Sovyetlerin idarî merkezi Moskova'da tasarlanan programlarla yönlendirildiğini, ödül, tenkit ve sair yöntemlerle de bu yönlendirmenin pekiştirildiğini görüyoruz.

Sovyet Türk edebiyatının ilk evresi Ekim 1917 devriminin sevincini yansıtır. Bu dönem edebiyatında heyecan vardır, coşku vardır, ümit vardır. Lenin, hayranlığın ve takdirin odaklaştığı noktadır. Gerek bu dönemde gerekse daha sonraki dönemlerde Lenin hakkında sayısız şiir yazılmıştır. Lenin'in şahsıyla bütünleşen devrim övülmüş ve halkın bu devrimi ve devrimi yapanları des-